

SZABÓ BALÁZS

**A SZOVJET CSAPATOK HADTÁPBIZTOSÍTÁSÁNAK
SAJÁTÓSSÁGAI A MAGYARORSZÁG FELSZABADÍTÁSÁÉRT VÍVOTT
HADMŰVELETEKBEN**

1944. szeptember 23—1945. április 4.

1944. augusztus 20-tól 1945. április 4-ig a 2. és 3. Ukrán Front a délnyugati hadászati irányban egy sor nagyszabású támadó hadműveletet hajtott végre. Ezek eredményeként kiűzték a fasiszta csapatokat Románia, Bulgária, Magyarország területéről, Jugoszlávia egy részéről. Az itt megvívott hadműveletek 236 (hazánk területén 194) napig tartottak, általános mélységük elérte az 1100 km-t. Ez a teljesítmény a második világháború kiemelkedő fegyvertényei közé tartozik.

A háború óta eltelt időszakban a szovjet csapatok hazánk felszabadításáért vívott hadműveleteinek rekonstruálása, hadművészettörténeti tapasztalatainak levonása lassan befejezéshez közeledik. Nem mondható el azonban ugyanez a sikeresen megvívott hadműveletek, harcok sokoldalú biztosításában részt vett szakcsapatok, szolgálati ágak és így a hadtápszervek tevékenységének feldolgozásáról. Pedig e szervek állhatatos és megfeszített munkája nélkül a harcoló csapatok nem mutathattak volna fel eredményeket.

A harcoló csapatokat sokoldalúan biztosító szakcsapatok tevékenységének bemutatása tehát enyhén szólva háttérbe szorult. Ennek oka nem csak abban rejlik, hogy „... a hadtápról nem írnak, csak parancsot adnak neki”, ahogyan azt találóan a 3. Ukrán Front volt törzsfőnöke — Birjuzov vezérezredes — írta,¹ hanem abban is, hogy a kutatók nem fordítottak kellő figyelmet tevékenységük feldolgozására, mondván: kevés forrásanyag áll rendelkezésre.

Napjainkra azonban a forráskutatás már olyan anyagokat tárt fel, amelyek alapot szolgáltatnak ahhoz, hogy bemutassuk a hazánk felszabadításában részt vett szovjet seregtestek anyagi, technikai és egészségügyi biztosításának sajátos vonásait, valamint az ellátó szervek által alkalmazott tanulságos, ma is figyelemre méltó munkamódszereket. Vizsgálatunk a hadműveleti események időbeni lefolyásának rendjét követi.

1 Sz. Sz. Birjuzov: Szovjetszkij szoldat na Balkanah. Vojenizdat, Moszkva, 1963. 70. o.

A szemben álló felek csapatainak anyagi, technikai és egészségügyi biztosítását befolyásoló, illetve meghatározó tényezők

A délnyugati hadászati irányú hadműveletek időszakában a szemben álló csapatok hadtápbiztosítását egy sor tényező befolyásolta. Ezek közül elsősorban a hátországok potenciális lehetőségeit kell megemlítenünk.

A német csapatok a Sztálingrádnál elszenvedett katasztrofális vereség után hadászati védelem folytatására kényszerültek. A megerősödött szovjet hadsereg sorozatos csapásaitól egyik vereséget a másik után szenvedték el. Fokozatosan adták fel a megszállt szovjet területeket, miközben nemcsak állományuk csökkent, hanem technikai veszteségeik is növekedtek. A harci technikai veszteségek pótlása törvényszerűen a haditermelés fokozását követelte volna. Az elszenvedett vereségek azonban rendszerint területvesztéssel párosultak, olyanokkal, ahonnan addig a fasiszta hadiipar jelentős mennyiségű nyersanyagot, üzemanyagot, félkész terméket kapott. Ezek fokozatos kiesése oda vezetett, hogy a fasiszta hátország képtelennek bizonyult az arcvonal igényeinek teljes kielégítésére.

A hitleri Németország és csatlósai hadigazdasági helyzetét rontotta a szövetséges csapatok normandiai partraszállása, majd nyugatról és délről történő előrenyomulása. A leigázott területek népei is intenzív harcba léptek a fasiszta megszálló alakulatokkal és jelentős mértékben akadályozták a szállítások menetét.

Az említett körülmények hatására 1944 második felében a fasiszta Németország és csatlósai hadigazdasági potenciálja rohamosan romlott. Hatására csökkent a hadiipari termelés, a haderő és a lakosság igényeinek kielégítése, gyengült a hadigépezet, a technikai ellátottság színvonala, a hadsereg ütőképessége, erkölcsi, politikai, fegyelmi állapota.

Abban, hogy a „Dél” hadseregcsoport a jelzett nehézségek ellenére is alkalmasnak bizonyult ellenakciók (ellenlökések, ellencsapások, sőt a Balatonnál ellentámadás) végrehajtására, az is közrejátszott, hogy egyre közelebb került a saját hátország, amely egyszerűbbé tette a csapatok anyagi igényeinek kielégítését.

Erre az időre egészen másként alakult a Szovjetunió hadigazdasági bázisa. A szovjet hadsereg az 1943—44-ben végrehajtott hadászati támadó hadműveletek eredményeként kiúzta területéről a megszálló fasiszta csapatokat. Hatására egyre erősödött a szovjet hadigazdaság, növekedett a hadiipar termelése, javult a hadsereg és a lakosság ellátottsága. Szilárdult a hadsereg és a lakosság erkölcsi-politikai, fegyelmi helyzete.

A hátország megerősödésével azonos ütemű fejlődés tapasztalható a szovjet harcoló csapatok hadtápszerveinél is. Ezek már teljesen kiforrott szervezettel, jelentős anyagi, technikai eszközökkel, gazdag ellátási tapasztalatokkal rendelkeztek.

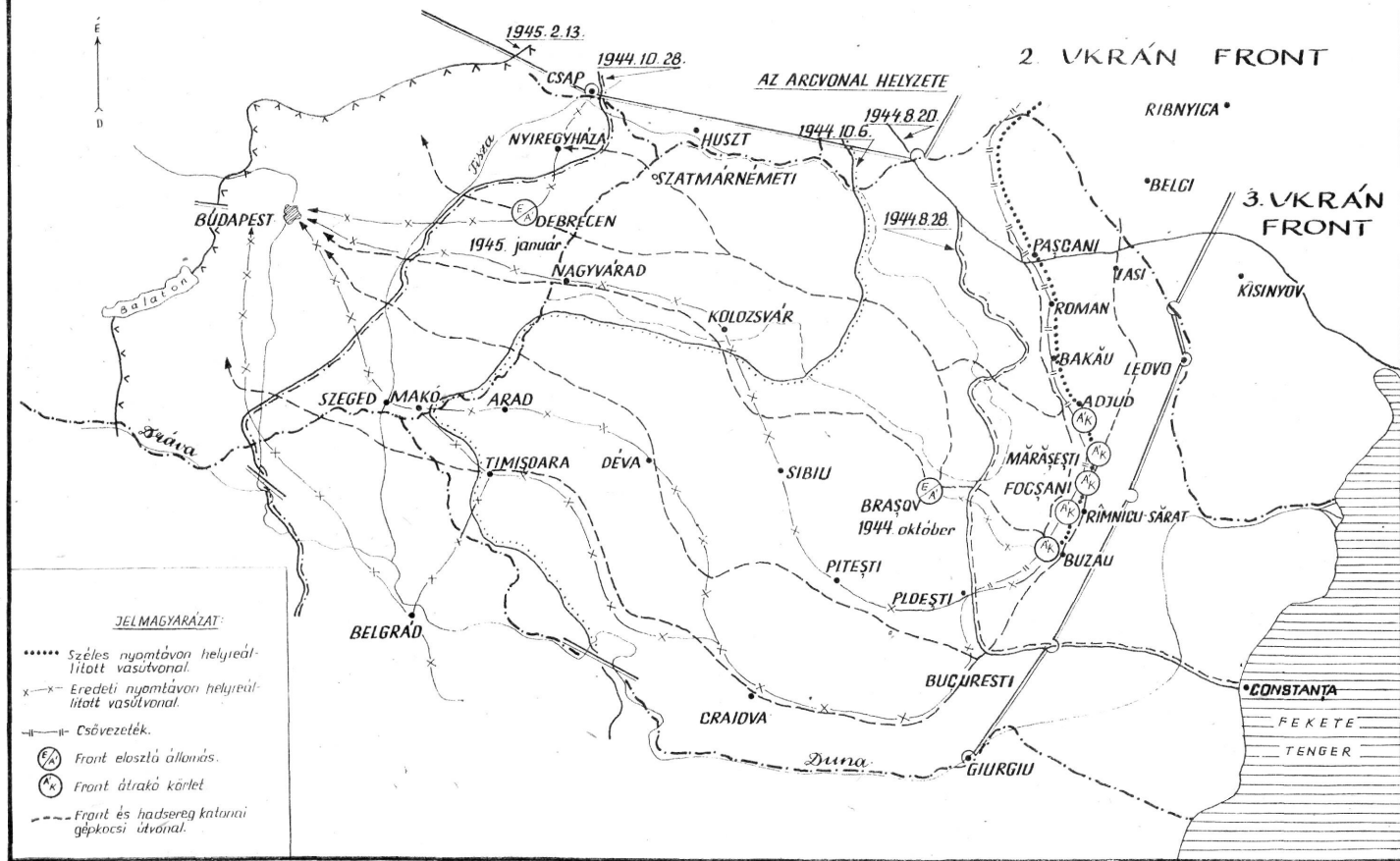
1944 közepére a Szovjetunió olyan hatalmas hadigazdasággal és ellátó apparátussal rendelkezett, amely elő tudta állítani és el is tudta juttatni a harcoló csapatokhoz azt az óriási mennyiségű anyagi és technikai eszközt, ami a támadó hadműveletek sikeres megvívásához szükséges volt.

A szovjet főparancsnokság ennek tudatában utasította az arcvonal déli szárnyán működő 2. és 3. Ukrán Front parancsnokait arra, hogy tisztítsák meg a fasiszták által még megszállva tartott saját területeket, szabadítsák fel Kelet-, Délkelet- és Közép-Európa népeit a fasizmus igája alól és a szövetséges csapatokkal együttműködve zúzzák szét a fasizmus hadigépezetét.

A 2. UKRÁN FRONT UTÁN ÉS HÁTRASZÁLLÍTÁSI ÚTVONALAI

1944. AUGUSZTUS - 1945. FEBRUÁR

1. sz. vázlat

A szovjet felső vezetés azonban nemcsak feladatokat szabott, hanem azok teljesítésének feltételeit is igyekezett megteremteni.

A délnyugati hadászati irányban, így a hazánk területén folytatott hadműveletek során, felmerültek olyan objektív és szubjektív tényezők is, amelyek a csapatokat a vártnál jóval nagyobb erőfeszítésekre, bonyolultabb manőverformák alkalmazására készítették, s amelyek csökkentették teljesítőképességüket, fokozták anyagi igényeiket és végső soron szokatlanul megnövelték a hadtápszervek teendőit, gondjait.

Az a körülmény, hogy a csapatoknak az *államhatáron kívül* kellett ténykedniük, a hadtápszervektől és intézetektől nagyobb mérvű biztosítást követelt. Jelentős erőt kellett kikülöníteniük a hadtápbjektumok, szállítási útvonalak, átrakópontok biztosítására. Ugyanakkor a támadás kifejlődésének arányában megnyúltak az után- és hátraszállítási útvonalak, növekedett a csapatok hátrországtól való eltávolodása. A hadtápszerveknek ezek áthidalására minden lehetőségük megvolt, de a szállítás ennek ellenére akadozott.

Nagy mértékben akadályozták munkájukat az olyan természetes akadályok, mint a Duna, a Tisza és más folyóakadályok, *az utakban szegény, erdős-hegyes hadszíntér*, rombolt közúti és vasúti vonalaival, illetve a szovjet vasúti síneknél keskenyebb vasúti hálózatával. (A 2. Ukrán Front hadtáptintézetei közlekedési hálózatának helyzetét l. az 1. sz. vázlaton!)

A szovjet hadtápszervek működését az is bonyolította, hogy a hazánk területén megvívott *hadműveletek előkészítése és indítása menetből történt*. A hadműveletek közötti szokásos szünet — ami alatt a hadtáp felzárkózhatott, települhetett és felhalmozhatta a soron következő hadművelethez szükséges tartalékokat — elmaradt. A megoldást a hadtápszervek megosztása útján keresték. Egy részük a folyamatban levő hadművelet hadtápbiztosítását végezte, más részük a soron következő hadművelet megvívásához szükséges anyagiak előteremtésén, előreszállításán fáradozott. Ez utóbbiak erőfeszítései azonban csak részeredményekhez vezettek, mivel a széles nyomtávúra átépített vasútvonalak végén kirakott hatalmas szállítmányok azonnali előremozgatását akadályozta a Románián átvezető, 80%-ig rombolt vasúthálózat, a közutakban szegény hadszíntér, ahol a meglévő utak áteresztőképessége is csekély volt. Ebben a helyzetben a kombinált (közúti, vízi, légi) után- és hátraszállítás sem jelentett teljes megoldást. A frontraktárak a Kárpátokon túl maradtak, a kiürítési útvonalak megnyúltak. *A vasúton történő szállítást semmi sem pótolta*. A csapatok nem kapták meg rendszeresen a harc sikeres folytatásához szükséges anyagokat. A hadtápszervek ilyen okok miatt kaptak engedélyt az előző események idején már alkalmazott helyszíni felvásárlási rendszer fenntartására, amely a hazánk területén megvívott debreceni és a budapesti hadművelet idején is érvényben maradt. Ezáltal a hadtápszervek a front anyagi igényeinek mintegy 28—32%-át tudták kielégíteni. A lőszert, a fegyverzetet, a gépkocsi és harcokci javító anyagokat és a repülőbenzint azonban továbbra is a hátországból szállították.

A hadtápszervek — minden erőfeszítés ellenére — feladatuknak maradéktalanul csak a budapesti hadművelet befejezésétől tudtak eleget tenni, amikor is a már üzemelő Rimnicu-Sarat—Bukarest—Temesvár—Budapest vonal mellett, eredeti nyomtávon, megnyílt a Csap—Debrecen—Budapest vasútvonal is. Ettől kezdve vasúton gördülhettek a szállítmányok a harcoló csapatok hadtáptintézményeihez. Addig azonban a hadtápszervek, az említett okok miatt, nagy jelentőséget tulajdonítottak az ellenségtől zsákmányolt fegyver, lőszer, harci technika, hajtó- és kenőanyag, illetve a helyi szervektől felvásárolt élelem és lótag csapatoknál történő felhasználásának. Abban, hogy a Magyarország fel szabadításáért vívott hadműveletek elhúzódó jelleget öltöttek, vagyis fél évig

tartották, többek között jelentős szerepet játszott — a hadszíntér mozgást gátló tulajdonságai folytán — a csapatok anyagi, technikai igényeinek nehézkes ki-
elégítése.

A debreceni hadművelet
1944. október 6—28.

A 2. Ukrán Front csapatai a romániai hadművelet befejezése után, 1944. szeptember 25-én, a Priszlop-hágó—Marosvásárhely—Torda—Nagyvárad—Battonya—Bela Crkva (Fehértemplom) vonalon, mintegy 800 km kiterjedésben harcoltak. A front állományába összesen 40 lövészhadosztály, 15 román hadosztály, két megerősített körlet, három harckocsi-, két gépesített és három lovas-hadtest, valamint egy harckocsidandár tartozott. A front 825 harckocsival, 10 200 löveggel és aknavetővel (a 76 mm-nél kisebb űrméretű lövegeket, a légvédelmi és a sorozatvető tüzérséget nem számítva), valamint 1100 repülőgéppel rendelkezett.

A romániai hadműveletek utolsó szakaszában a 2. Ukrán Front seregtestjeinek tevékenységét az jellemezte, hogy míg a Keleti-Kárpátokban és Dél-Erdélyben támadó csapatok az ellenség szilárd ellenállásába ütköztek és így a harcok elhúzódtak, addig a Nagyalföldre (Nagyvárad-dél—Makó szakaszon) kijutott seregtestekkel szemben az ellenség csak gyenge ellenállást fejtett ki. Ezen az arcvonalszakaszon tehát kedvező feltételek mutatkoztak a támadás azonnali folytatásához.

Ebben az időben a szovjet főparancsnokságra is olyan értelsülések érkeztek, amelyek szerint Malinovszkij csapatainak Magyarország keleti határán való megjelenése a magyar uralkodó körökben fejtelenséget és zűrzavart váltott ki, sőt a horthysta klikk egy része a hitleri koalícióból való kilépés gondolatával is foglalkozik. Ezek alapján a főparancsnokság arra a következtetésre jutott, hogy az ellenfél soraiban keletkezett zűrzavar kihasználására célszerűbb a támadás azonnali folytatása, mint annak leállítására és egy későbbi felújítására. Az előző küzdelmek tapasztalataiból tudta, hogy az ellenfél ilyen esetekben szilárd, összefüggő védelmet létesít, mely csak áttöréssel küzdhető le, az pedig nagy emberi és anyagi áldozatokat követel. Ugyanakkor tudatában volt annak is, hogy Malinovszkij marsall csapatai augusztus 20-tól szünet nélkül az első lépcsőben támadtak, elfáradtak és pihenésre volna szükségük. A hadtápiintézetek is többszáz km-re lemaradtak, s előrevonásukra, a szükséges készletek felhalmozására, a harci technika javítására időt kellene biztosítani.

Mindezek mérlegelése alapján született meg a főparancsnokság direktívája, mely szerint: a 2. Ukrán Front a főcsapást Arad-északnyugat körzetéből Debrecen—Nyíregyháza—Csap irányában, a kiegészítő csapásokat arcvonalának szárnyain mérje. Zúzza szét a „Dél” hadseregcsoport Észak-Erdélyt birtokban tartó főerőit, tisztítsa meg a fasisztáktól Magyarország Tiszától keletre levő területeit, fejezze be Észak-Erdély felszabadítását. A főcsapás irányában kijelölt főerők támadásba lendülésének időpontjául október 6-át jelölte meg.

A főparancsnokság direktívájának megérkezésekor a 2. Ukrán Front hadtápihelyzete jelentősen eltért az előző hadműveleteknél megszokottaktól. *Hadtápkörlete a szokásos 200—300 km helyett 600—700 km mélységű volt, ennek csökkentésére a hadtápfőnöknek nem biztosítottak kellő időt, de elegendő erővel sem rendelkeztek ahhoz, hogy az ellenség által használhatatlanná tett vasútvonalakat helyreállítsák.*

A megoldást tehát végső soron a vasútvonalak üzembe helyezése jelentette

volna. Az adott helyzetben Malinovszkij marsall hadtápfőnökének minden törekvése arra irányult, hogy Román-alföldön Temesvár irányába vezető vasút-vonal, valamint a szállító gépkocsialegységek kapacitásának maximális kihasználásával a hátszágából érkező, a széles nyomtávúra átépített vasútvonalak végén kirakott szállítmányokat az 550—600 km-re levő csapatok hadtápkörleteihez közel juttassa.

A direktíva a folyamatban levő és az új hadművelet között hadműveleti szünetet nem engedélyezett, ami sajátosan befolyásolta a hadtáptörzs munkáját, a megoldandó feladatok sorrendjét. Ez a valóságban azt jelentette, hogy a *debreceni hadművelet előkészítésének és megvívásának hadtápbiztosítása egy összefüggő folyamatot alkotott, s pontosan ezért nem lehet különválasztva bemutatni.*

Azokat a teendőket, amelyeket más hadműveletek előkészítésénél a front-hadtáp 1—3 hónap alatt végzett el, itt rendkívül rövid idő alatt (szeptember 26—október 5.) kellett megoldania. De mivel a front csapatainak egy része szeptember 26-tól október 5-ig, vagyis az előkészületek alatt, folytatta a támadást, illetve átcsoportosítást hajtott végre, ez a hadtápra is kettős feladatot hárított: *ki kellett elégítenie a harcoló csapatok anyagi, technikai és egészségügyi igényeit, és létre kellett hoznia az új támadó hadművelet sikeres megvívásához szükséges anyagi készleteket, ki kellett alakítania a hadtáp új csoportosítását. S mindezt az eredeti peremvonalától 700—750 km-re, a széles nyomtávúra átalakított vasútvonal végétől 550—600 km távolságra kellett megoldania.*

A front hadtápszervei mindent megtettek, hogy megbirkózzanak a számukra szokatlan kettős feladattal. Ennek eredményeként 1944. október 1-én a 2. Ukrán Front csapatainak az új hadművelet megvívására *az alábbi készletek² álltak rendelkezésére: lőszerfajtákból* — gyalogsági fegyverekhez 1,25—1,85, aknavetőkhoz 2,7—3,4, tüzérségi lövedékből 2,8—3,5 javadalmazás; *üzem- és kenőanyag fajtákból* — repülőbenzinből 7,0, gépkocsibenzinből 4,2, kenőanyagból 5,4 javadalmazás; *élelmiszer- és lőtápfajtákból* — lisztből 20, húsból 9, cukorból 54, zöldségféléből 12,7, dohányból 21, zabból 29, szalastakarmányból 23,9 napi készlet.

A hadtáp gondjait még inkább érzékelhetjük, ha figyelembe vesszük, hogy a front napi anyagi szükséglete (a iasi-kisinyovi hadművelet tapasztalatai alapján) 10 000 tonna súlyt jelentett. Végeredményben naponta ilyen mennyiségű anyag előreszállításáról kellett volna gondoskodni.

A háború addigi tapasztalatai alapján a felsorolt készletek teljes egészében fedették a hasonló méretű hadművelet anyagi-technikai igényeit. *De az már nem mindegy, hol vannak a felhalmozott készletek: közvetlenül a harcoló csapatok mögött, vagy az azoktól több száz kilométerre levő raktárakban.*

Zaharov tábornok (Malinovszkij volt törzsfőnöke) munkájából tudomást szerzünk arról, hogy az említett készletek jelentős része bizony elég távol volt a harcoló csapatoktól. Könyvében erről így nyilatkozott: „Jóllehet a front haditanácsa szeptember végéig többször is kéréssel fordult a főhadiszálláshoz, mégsem biztosították a szükséges mennyiségű lőszer kiszállítását. Ennek az volt az oka, hogy a romániai nyugat-európai nyomtávú vasútvonalak miatt a 2. Ukrán Front csapatai számára égetően szükséges 1280 vagon lőszer Moldvában (a széles nyomtávúra átalakított vasútvonal végén — megjegyzés tőlem: SZ. B.) rak-

² Operacij Szovjetszkij Voozruzsinnih Szil v Velikoj Otyecesztyvennoj Vojne 1941—1945, Vojenizdat, Moszkva, 1958. Tom III., 558. o. A háború tapasztalatai alapján támadásban a napi szükséglet lőszerből 0,10—0,15, üzemanyagból 0,20—0,25 javadalmazás volt.

ták ki. Ugyancsak oda irányították az harci technikai eszközöket, köztük több mint 500 harcokocsit.”³

„A szovjet hadsereg hadtápjának története” című kiadvány is felsorolja az október 1-re felhalmozott készleteket, de pontosan kitér arra is, hogy „... ezen készletek jelentős része a Dnyeszteren túl, vagyis a csapatoktól 500—600 km-re került elhelyezésre és onnan nagyon nehezen lehetett előrejuttatni azokat.”⁴

A debreceni hadművelet előkészítése és megvívása idején ezek a körülmények a hadtápszerveket addig soha nem tapasztalt nehézségek elé állították. Ezek leküzdésére az ellátó alakulatok és intézetek egy sor olyan eljárást fogantatosítottak, amelyek tovább gazdagították a szovjet hadtáp elméletét és gyakorlatát.

A harcoló csapatoktól nagy távolságra levő készletek előreszállítására igyekeztek felhasználni minden anyagmozgatásra alkalmas eszközt. A csapatok anyagi igényeit kombinált szállítási eljárással igyekeztek kielégíteni. Ez azt jelentette, hogy a front hadtápszervei a hadművelet előkészítése és megvívása alatt az után- és hátraszállítást gépkocsin, vasúti szállító eszközökön, tengeri és folyami szállító hajókon és kisebb mértékben légi szállító eszközökön valósították meg.

Az Odesszába és Constantzába beérkezett hajókról a terheket vonatra, illetve dunai hajókra rakták át. A folyami szállítást a debreceni hadművelet idején felállításra került „Dunai Szállítási Főnökség” irányította.⁵ A 3. Ukrán Front anyagi igényeinek kielégítésében a szállítási főnökség fontos szerepet játszott. A Szovjetunióból vasúton érkezett szállítmányok egy része a széles nyomtávú vasútvonal végén berendezett átrakó központokon és állomásokon⁶ a keskeny nyomtávú román vasúti szerelvényekre került, melyek a Román-alföldön keresztül Temesvár felé vezető vasútvonalon jutottak el a harcoló seregstestekhez. Az anyag másik része a széles nyomtávú vasútvonal végén (Adjudnál és Mărășeștinél a lőszernek, Focșaniban az élelmiszer és ruházati anyagoknak, Buzăuban a műszaki-technikai eszközöknek) létesített elosztó körletekbe került. Innen a szállító gépkocsioszlopok éjjel-nappal hordták a készleteket a Keleti- és a Déli-Kárpátok hegyszorosain, átjáróin, az Erdélyi Fennsík járható útvonalain a harcoló csapatokhoz.⁷ Ugyancsak ezeken az útvonalakon történt a sebesültek és a megsérült, javításra szoruló technika hátraszállítása.

A fronthadtáp helyzetén könnyített az is, hogy *üzemanyagellátásának* rendszerébe került a ploiești kőolajfinomító, amely szeptember végén már annyit termelt, hogy más szovjet frontoknak is jutott belőle. Az utóbbiakhoz irányuló szállítás megkönnyítésére Ploieștitől az akkori román—szovjet határig (Renyi) 225 km hosszú kettős csővezetékét építettek és az üzemanyagot ott vasúti tartályokba szivattyúzták.⁸ Ettől kezdve a hátszorból a 2. Ukrán Front részére csak repülőbenzint szállítottak, egyéb üzemanyagszükségletét Ploieștiből elégitették ki, a 370 tartálykocsival rendelkező üzemanyagszállító ezredével. A csapatoknál ezért nem fordult elő üzemanyaghiány.

A debreceni hadművelet végén, amint szabadabbá váltak a Brassó—Déva—Arad, a Brassó—Kolozsvár—Nagyvárad, illetve a Beszterce—Nagykároly—

3 M. V. Zaharov: A 2. és 3. Ukrán Front felszabadító hadműveletei Délkelet- és Közép-Európában. 1944—1945. Budapest, 1973. 200. o.

4 Isztoria Tila Szovjetszkoj Armii. Vojennaja Akademia Tila i Transzporta. (A továbbiakban — Isztoria Tila . . .) Leningrád, 1964. 155. o.

5 Sz. K. Kurkotkin: Til Szovjetszkih Vooruzsonnih Szil v Velikoj Otyecesztyvennoj Vojne 1941—1945. Vojenizdat. Moszkva, 1977. 251. o.

6 Sz. K. Kurkotkin: i. m. 141—142. o.

7 Isztoria Tila . . . i. m. 155. o.

8 A csővezeték 6 méter hosszú, 4 hüvelyk átmérőjű, 2,5 mm vastag falú hegesztett csövekből állt. A csővezetékbe 10—11 km-enként szivattyúk voltak beépítve. A kapacitás növelésére kettős csővezeték épült. Isztoria Tila . . . i. m. 152. o.

Debrecen vasútvonalak, a *front vasútépítő csapatai* azonnal hozzákezdtek a megrongált szakaszok helyreállításához. Ezek üzembehelyezésének üteme, mivel a visszavonuló németek felrobbantottak minden alagutat, megrongáltak minden hidat és viaduktot, nagyon lassú volt. A *vasútépítő és kiszolgáló alegységek* éjt nappá téve dolgoztak, hogy segítsék a harcoló csapatok ellátását. A román és magyar lakosság, később a magyar vasútépítő alakulatok is, aktívan kivették részüket a helyreállítási munkálatokból. A helyi román és magyar vasúti szervezetek ki is szolgálták a vasútvonalakat a front közlekedési szerveinek irányítása mellett.⁹

Mindez fontos szerepet játszott abban, hogy a front elosztó állomása már október hónapban Brassóba települhetett. Természetesen ez még nem jelentette azt, hogy Észak- és Dél-Erdélyben azonnal megnyíltak a harcoló csapatokhoz vezető vasútvonalak. Az erősen rombolt szakaszok helyreállítása hónapokat igényelt. Ezért az ilyen szakaszokon a szállítmányokat gépkocsin juttatták tovább, nagy kerülőkkel. Ezek az átrakások eléggé lassították az anyagok előreszállításának ütemét, de végső soron mégis csak eljutottak rendeltetési helyükre.

A debreceni hadművelet első szakaszában a hadtáp munkáját az is nehezítette, hogy a front rendkívül széles — mintegy 890 km — támadási sávban működött. A járható irányokban egymástól elszigetelve támadó csapatok anyagi igényeinek kielégítése nagy erőfeszítéseket igényelt. Ez az állapot nehezítette, egyes esetekben lehetetlenné tette az anyag arcvonal menti manővereztetését olyan esetekben, amikor arra nagy szükség lett volna.

Ilyen körülmények hatására a *debreceni hadművelet során az anyagszállítás legnagyobb terhe* — a *front jobbszárnyán támadó csapatoknál teljes egészében* — a *szállító gépkocsikra hárult*.

A front hadtápfőnökének ama helyes törekvése, hogy az anyagi eszközöket a harcoló csapatokhoz közelítse, azt eredményezte, hogy a frontraktárak egy része a hadsereg-hadtápkörletbe, a hadseregraktárak pedig a támadó csapatok közelébe kerültek, de ennek következtében a hadtáp egységei és intézetei a front hadtápkörletének teljes mélységében egészen a Fekete-tengerig elnyúltak, részekre tagolva települtek. Ez nehézkessé tette tevékenységük koordinálását és ellenőrzését.

Az ellátó szervezet nehézségei láttán a szovjet hadsereg hadtáp-főcsoportfőnöksége felhívta a front hadtápfőnökének figyelmét arra, hogy „... tekintse érvényben levőnek a Szovjetunió és Románia felszabadítása során jól bevált helyszíni felvásárlást, s azt a helyszínen érvényben levő árak kifizetése mellett — a helyi hatalmi szervezet közreműködésével — eszközölhetik”,¹⁰ de arra is, hogy az értékkiegyenlítés a helyszínen forgalomban levő valutával történjék. Ugyanakkor az intézkedés hangsúlyozta, hogy a helyi felvásárlás és a helyi szolgáltatások igénybe vételénél tartsák szem előtt, hogy a Vörös Hadsereg nem elnyomóként, hanem felszabadítóként lép Magyarország területére.

A front hadtápfőnökségén a felvásárlás végrehajtására, a felvásárolt anyagok elosztására, illetve a helyi szolgáltatások igénybevételének megszervezésére hadműveleti csoportokat létesítettek, melyek munkáját a hadtáp-főcsoportfőnök helyszínen működő képviselői rendszeresen ellenőrizték.

A hadtápszervek szigorúan ragaszkodtak a kiadott utasításhoz a helyszíni felvásárlásnál, mégis előfordultak olyan esetek, hogy a felvásárlók nem ismerték az országban kialakult árfolyamokat, minthogy azt sokszor — helyi ha-

⁹ Isztoria Tila . . . 156. o.; *Sz. K. Kurkotkin*: i. m. 238—239 o.

¹⁰ Isztoria Tila . . . 158. o.

talmi szervek híján — hivatalosan nem közölték, ezért az értékkiegyenlítéseknél hibákat is elkövettek.¹¹

Hazánk területén egyébként az a gyakorlat alakult ki, hogy a javító bázisok és műhelyek lehetőleg gyárak és üzemek területén, a kenyérsütődék a malmok közelében települtek, ahol a munka a gépek javításával, üzembehelyezésével kezdődött és csak azután kerülhetett sor a termelés beindítására. Minthogy a munkálatok végzéséhez villanyra is szükség volt, először a hitleristák által megrongált hőerőművek helyreállítását és a szénszállítást kellett megszervezni. Az e munkálatok végzésére bevont magyar dolgozóknak a szovjet hadtápszervek fizetést adtak és gyakran élelmezésükről is gondoskodtak. Ehhez hasonló juttatásban részesültek a vasúti szállítás lebonyolítására igénybe vett magyar vasúti szervek dolgozói is. A malmok használatáért például a helyi szervekkel történt megállapodás alapján¹² természetben fizettek.

A szovjet hadtápszervek munkájáról csak akkor alkothatunk reális képet, ha figyelembe vesszük azoknak a rendszabályoknak a következményeit, amelyeket a fasiszta hadvezetés foganatosított a szovjet csapatok előremozgásának akadályozására.

A „Dél” hadseregcsoport törzse szigorú utasításokat adott műszaki alakulatainak és a légiflotta illetékeseinek az olyan objektumok rombolására és bénítására, melyeket az ellenfél felhasználhat. Ezek közé sorolták a villamos erőműveket, a vízműveket, a hadiüzemeket, a repülőtereket, a vasutakat és közutakat, objektumaikkal, műtárgyaikkal együtt.¹³ Olyan mérvű rombolást írtak elő, hogy a helyreállítás legalább hat hónapig tartson.¹⁴ A légiflotta kötelékeire kiszabott feladatok között első helyen állt a különösen érzékeny vasúti csomópontok és a nehezen helyreállítható vasútvonal-szakaszok, alagutak, hidak rombolása, valamint az arcvonal felé közeledő vasúti mozdonyok elleni folyamatos vadászat. Ez utóbbit egy erre a célra kijelölt vadászkötelék hajtotta végre.¹⁵

A mozdonyok elleni légi akciókról a szovjet hadtápokmányokban is találunk feljegyzéseket. Ezekben a vasúti szállító alakulatok így tájékoztatják előjárójukat: az erdős-hegyes terepen a vasútvonalon történő szállítás ütemét lassítják a mozdonyok ellen elég gyakran, vadászgépekkel végrehajtott támadások. Az üzemképtelenné vált mozdonyok kicserélése az egy sín párral rendelkező vasútvonalon órákat vesz igénybe, s ez lassítja a szállítás ütemét.

Az eredeti német okmányok azt is igazolják, hogy a védekező fasiszta csapatok Magyarországon olyan mérvű rombolásokat végeztek a szovjet csapatok előremozgásának akadályozására, hogy hadműveleti szempontból maga Friessner, a „Dél” hadseregcsoport parancsnoka is túlzottnak tartotta az idő előtti akciókat. Október 3-án ezzel kapcsolatban kiadott parancsában ez áll:

„Azt kell megállapítanom . . . hogy minden eddigi parancsom ellenére az elszakadó mozdulatok során végzett rombolások nagy része értelmetlen. Úgy tűnik, még mindig nem mindenütt értették meg, hogy baráti ország területén vagyunk, s a lakóházak és középületek felgyújtása és felrobbantása nem szerepelnek terveinkben. Az orosz betörés alkalmával Nagyvárad térségében idő előtt felrobbantott fontos vasúti hid súlyosan akadályozta saját csapataink mozgását és utánpótlásukat.”¹⁶ Ezek megszüntetésére megparancsolta: „A jövőben a jogtalan, idő előtti rombolásokért éppúgy felelősségre vonom a felelős személye-

11 Isztoria Tila . . . i. m. 158. o.; Sz. K. Kurkotkin: i. m. 211. o.

12 Sz. K. Kurkotkin: i. m. 222. o.

13 Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban — HL) Filmtár 1258. sz. tekercs. Kriegstagebuch der Heeresgruppe Süd (a továbbiakban — KTB/HGr. Süd) 1026/8/44. sz. okmány.

14 HL Filmtár, 1263. sz. tekercs, KTB/Hgr. Süd 196/44. sz. irat.

15 Uo. 3402/44. sz. titkos irat.

16 Uo. 1258. sz. tekercs 1026/8/1944. sz. titkos irat.

ket, mint azokat, akik fontos objektumokat hagynak az ellenség kezére jutni rombolás nélkül.”¹⁷

A „Dél” hadseregcsoport utasításai előírták az ellátó csapatoknak, hogy a veszélyeztetett övezetekből hátra kell telepíteni az állatállományt és meg kell semmisíteni az el nem szállítható élelmiszertartalékokat, kenyérgabonát.

A német ellátó szervek „mintegy 14 500 szarvasmarhát, 90 000 birkát, és nagy mennyiségű elszállítható élelmiszer tartalékokat gyűjtöttek be.”¹⁸ Jelentéseikben említés található arra vonatkozóan is, hogy a kenyérgabona a táblákon már nem semmisíthető meg, mivel azt már elcsépelelték. Ebből arra is következtethetünk, hogy a rendkívül precízen összeállított utasítások még erre is kitértek.

A Németország részének tekintett Magyarországon általánossá váltak a német rekvirálások és fosztogatások. Ezek olyan méreteket öltöttek, hogy Vörös vezérezredek magyar vezérkari főnök levélben hívta fel Guderian vezérezredek (a német szárazföldi erők vezérkari főnöke) figyelmét erre az enyhén fogalmazva „nem kívánatos jelenségre”. „A német teherautók ezrei gördülnek ... nyugat felé, melyek rakományai láttán fokozódik a magyar elkeseredés” — olvashatjuk a levélben.¹⁹

A 2. Ukrán Front törzse és hadtápfőnöksége nagy figyelmet fordított a hadművelet *egészségügyi biztosítására*. A debreceni hadművelet kezdetén a front gyógyintézeteinek munkája kezdett megsgokasodni. A Keleti-Kárpátokban és a Torda körül lezajlott heves összecsapásokban részt vett csapatok, illetve a Nagyalföldre előretört seregtestek veszteségei egyre növekedtek, s ez komoly megpróbáltatás elé állította a front egészségügyi szerveit.

Ebben az időben a problémát nem a kórházi férőhelyek, vagy a szakorvosok hiánya jelentette. Az 57 frontkórház ugyanis 120 ezer fekvőhellyel rendelkezett és ennek mintegy 28%-a volt foglalt a hadművelet kezdetén, hat kórház pedig felmálházott állapotban, a harcoló csapatok követésére kapott utasítást.²⁰ Ennek ellenére az egészségügyi szervek a debreceni hadművelet első hetében képtelennek bizonyultak az egészségügyi igények minden oldalú kielégítésére.²¹

Az egészségügyi biztosítás is megérezte, hogy az úthálózatban szegény hadszíntéren a gyógyintézetek előremozgásának üteme jóval lassúbb a támadó csapatok üteménél. A kevés és csekély áteresztő képességű, meredek emelkedőkkel és lejtőkkel tarkított közúthálózat, amely még jelentősen túl is volt terhelve, nagy mértékben akadályozta a kórházak előrejutását. Emiatt a kórházak jelentős hányada több száz kilométerre lemaradt. Más részük felmálházott állapotban az utakon vesztegelt. A hadművelet megindulásakor például a front kórházi alapjának első lépcsője Focșani és Mărășești, második lépcsője Belci és Botoșani (Moldva) körzetében működött, s a harcoló csapatok mögé mintegy 150—200 km-re a gyógyintézeteknek csupán 10—11%-a tudott felzárkózni. Természetes, hogy ezek lehetőségeit felülmúlták a megoldásra váró feladatok.²²

A hátraszállítási útvonal ily mérvű megnyúlása és a felmálházott állapotban levő kórházaknak az utakon való veszteglése a *front egészségügyi szerveit* egy sor új megoldásra készítette. Ekkor fő törekvésük arra irányult, hogy az első vonalbeli segélyhelyeket és gyógyintézeteket a megszokottnál közelebb te-

17 HL Filmtár, 1258. sz. tekeracs. KTB/HGR. Süd 1944. szeptember 30-án kelt 940/6. sz. parancs.
18 Uo. 1263. sz. tekeracs. KTB/HGR. Süd. Az 1944. augusztus 16—31-es időszakról szóló beszámoló, 500—508. o.

19 Uo. 1258. sz. tekeracs. KTB/HGR. Süd 1944. szeptember 17-én kelt 709/1. sz. titkos irat.

20 Vojenno Isztoricseskij Zsurnál, 1944. 8. sz. 90. o.

21 Sz. K. Kurkotkin: i. m. 320. o.

22 Vojenno Medicinszkij Zsurnál, (a továbbiakban — VMZS) 1965. 2. sz. 9—16. o.

lepítsék a harcoló csapatokhoz, de főleg ott, ahol a sebesülések száma magas volt. Erre elsősorban Szeged, Nagyvárad, Debrecen, Karcag térségében került sor. Ennek eredményeként már a csapat-segélyhelyeken is olyan műtéteket tudtak végezni, amelyek egyébként a front- és hadseregkórházak hatáskörébe tartoztak. Természetes, hogy ennek végrehajtására a csapatok egészségügyi szolgálatát szakemberekkel és berendezésekkel erősítették meg a hadsereg- és frontkórházak állományából. Így fordulhatott elő, hogy a debreceni hadművelet idején a sebesültek 50%-a már a hadosztály-segélyhelyeken műtétben részesült. A háború előző hadműveletei alatt a csapat-segélyhelyek ilyen jellegű műtétekkel nem foglalkoztak.

Célszerűnek bizonyult az az eljárás is, hogy azon hadosztály-segélyhelyeket, amelyek alkalmasak voltak hadsereg-, illetve frontkórház-alap létesítésére, a csapatok előremozgásakor nem számolták fel. Kezdetben ezekből tartalékkórházakat, majd kórházalapot képeztek. A front egészségügyi szervei az említett eljárások foganatosítása révén, ha nehezen is, de megbirkóztak a rájuk háruló feladatokkal.

A front egészségügyi szolgálatát a debreceni hadművelet idején a járványos betegségek előfordulása is aggasztotta. A kórházba kerültek között akadtak olyanok is, akiknél kiütéses tifuszt, hastífuszt vagy dizentériát állapítottak meg. Ezen kívül a Máramarosi havasokban és Erdély térségében a huzamos ideig elhanyagolt állategészségügy következtében elterjedt a veszettség és a lépfene. Hasonló tüneteket állapítottak meg az arcvonal előtt, a háború zajától tovább vonuló vadállomány soraiból elhullott egyedeknél is. Mindez komoly veszélyt jelentett a harcos állományra.

A front orvosai a front támadási sávjában szigorú szolgálatot szerveztek a betegségek felderítésére és elterjedésének megakadályozására. A front hadtápjának teljes mélységére kiterjedő áteresztő és fertőtlenítő pontokat létesítettek²³ és egészségügyi zárlatokat rendeltek el. Az állatokkal kapcsolatban álló szovjet harcosokat beoltották lépfene ellen. Szoros kapcsolatot létesítettek a helyi egészségügyi szakemberekkel. Ezek segítségével felkutatták a helyi fertőző betegeket és a gyógyításukhoz gyógyszert biztosítottak. A helyi orvosok feladatai közé tartozott, hogy a helyőrségparancsnokságon bejelentsék a betegek nevét és címét, hogy ott szovjet katonákat ne szállásoljanak el.²⁴

Az egészségügyi szervek említett erőfeszítései a súlyos járványügyi helyzet ellenére elégségesnek bizonyultak a tömegmegbetegedések elterjedésének megakadályozására.

S végül szólnunk kell a *hadtápnak a megsérült harci technika javítására tett erőfeszítéseiről is*. Minthogy a főparancsnoksági direktíva a debreceni hadművelet előkészítésére nem engedélyezett hadműveleti szünetet, a *sérült járművek üzembehelyezésének azt a változatát választották, amelyet általában a támadó hadművelet megvívása során alkalmaztak*. Ez a változat a gyakorlatban azt jelentette, hogy a front központi javító bázisa, a harcokcsi-seregtest, a harcokcsi- és gépesített hadtestek, a szállító gépkocsi egységek mozgó javító egységei és alegységei a fő céljuknak nem a nagy, hanem inkább a kis, ritkán a közepes javítást igénylő harci járművek üzembehelyezését tartották. A nagyjavításra szorulókat gyűjtőhelyekre vontatták.

A technikai biztosítás másik sajátossága az volt, hogy a javító bázisok, valamint a mozgó javító egységek mélyen lépcsőzött felépítése mellett igyekeztek a harcoló csapatokhoz maximálisan közel települni, hogy ezáltal is segítse-

²³ Uo. 15—16. o.

²⁴ Uo. 8—16. o.

nek a sérült harci járművek összegyűjtésével foglalkozó alegységeknek. De ezen túlmenően, fő törekvésük arra irányult, hogy a megsérült harcjárművek a lehető legrövidebb idő alatt újból visszatérjenek a harcba.²⁵

A debreceni hadművelet előkészítésének és megvívásának technikai biztosítását végül az is jellemezte, hogy a harckocsihadsereg, a harckocsi- és gépesített hadtestek, illetve a gyorsan mozgó egységek harci technikájának javítása nem a kötelék arcból való kivonása után történt, hanem decentralizáltan, az egyes kötelékek járműveinek megsérülési sorrendjében.

A hadtáp javító szervei ezzel a munkamódszerrel érték el azt, hogy a hadműveleti szünet elmaradása ellenére a front törzsének a hadművelet idején egyetlen gyorsan mozgó magasabbegységet sem kellett nélkülöznie a harcban. Ezzel jelentősen hozzájárultak a hadművelet sikeréhez.

A budapesti hadművelet
1944. október 29—1945. február 13.

A budapesti hadművelet a front hadtápját a debreceninél is nehezebb feladatok elé állította. Malinovszkij marsall csapatai felzárkóztak a Tisza vonalára és Bajánál elérték a Dunát. Az Alföld gazdag úthálózattal rendelkezett, az anyag előrejuttatásának feltételei azonban a debreceni hadművelet eredményei ellenére sem változtak. A hadtáp erejéből úgy-ahogy tellett arra, hogy kielégítse a rendkívül heves nagyváradi, debreceni, szolnoki és nyíregyházi összecsapások anyagigényét, de arra már nem, hogy jelentős tartalékokat képezzen egy új — a budapesti — hadművelet anyagi igényeinek azonnali kielégítésére. A hadászati helyzet viszont ezt követelte tőle, legalábbis a hadművelet első szakaszában.

Az 1944. október 28-án megérkezett direktíva arra utasította a 2. Ukrán Front parancsnokát, hogy 29-én a balszárny seregtesteivel indítson támadást, göngyölítse fel az ellenség védelmét a Duna—Tisza közén, a Szeged—Kecskemét—Budapest irányában mért csapás eredményeként vegye birtokba a magyar fővárost.

E szerint a *budapesti hadművelet indítása is menetből történt*, így a hadtáp ismét nem rendelkezett külön idővel ahhoz, hogy előre felvegye az új hadművelethez szükséges csoportosítást és bizonyos tartalékokat képezzen. Mindezt menet közben kellett megoldania.

Kihatott a hadtáp munkájára az is, hogy Malinovszkij főerői a *debreceni hadműveletben a front jobb szárnyán ténykedtek, s természetes, hogy a hadtáptüntetetek is a főerőket követték. A főparancsnokság direktívája az új hadművelet indítását a front bal szárnyán, Szeged—Kecskemét—Budapest irányában írta elő.* Ez szükségszerűvé tette az erők és a hadtápszervek egy részének az új irányba történő átcsoportosítását, ami ugyancsak komoly erőfeszítések árán valósulhatott meg.

Amikor a front parancsnoka az új hadművelet előkészítése során *felmérte csapatai állapotát, anyagi-technikai és egészségügyi ellátottságát, azt — enyhén szólva — eléggé kedvezőtlennek ítélte meg.*

Először is aggodalmat váltott ki benne a *fő feladatokat megoldó gyorsan mozgó magasabbegységek gyenge erőnléte, jelentősen megcsappant állománya, a megmaradt harckocsik és rohamlövegek elhasználódása, melyek a 2000—2500 km megtétele után sürgősen javításra szorultak. Még nagyobb feladatot*

²⁵ Sz. K. Kurkotkin: i. m. 300—303. o.

jelentett a harc közben megsérült harci technika javítása. A debreceni hadműveletben például a front 825 harckocsijából csak 281 maradt üzemképes.²⁶

Még ennél is kedvezőtlenebbnek ítélte meg csapatai *lőszerrel való ellátottságát*. Noha seregtestei kijutottak a Nagyalföldre, utánpótlási gondjai — főleg a lőszer terén — nem szűntek meg, sőt a korábban még meglevő tartalékok felhasználásával kedvezőtlenebbül alakultak. Annak érdekében, hogy ezen a helyzeten javítson, Sztálintól mindenáron szeretett volna öt napot kiharcolni.²⁷ Az adott helyzetben kérelme teljesen indokoltnak mondható. Ezt bizonyítja 1944. október 28-án este felterjesztett jelentése is: „A lőszerrel való ellátás kérdése most égetően fontos, amely jelenleg kedvezőtlenül alakult. A front a szeptemberre igényeltékből nem kapott meg 50 ezer kézigranátot, 22 000 db 120 mm aknavető gránátot, 20 000 db 45 mm-es lövedéket, 9000 db 152 mm-es tarack lövedéket, az októberre igényeltékből — melyek hiányát nagyon érezzük — 12 ezer tonna gyalogsági lőszer, 300 ezer db 82 mm-es és 80 ezer db 120 mm-es aknavető gránátot, 60 ezer db 76 mm-es lövedéket és 16 ezer db tarack lövedéket. A front az utánszállítás ilyen üteme mellett lőszer nélkül marad”²⁸

A lőszer és az anyagi utánszállítás meggyorsulására azt javasolta Sztálinnak, hogy „a továbbiakban ne Odesszán, hanem Iasi—Mărășeștin keresztül irányítsák az utánpótlást.”²⁹

Sztálint Malinovszkij érvei nem győzték meg, s a magyar főváros bevételének politikai szükségszerűségére hivatkozva a támadás azonnali megindítását követelte.³⁰

A front haditanácsa felülvizsgálta a régi lőszer- és anyagi normákat és újakat állapított meg. Ezek kiterjedtek valamennyi fegyverfajta lőszenormájára, de legérzékenyebben a tüzérséget érintették. „Foganatosítsanak határozott és szigorú rendszabályokat a tüzértörzseknél — hangzott a front tüzérfőnökének utasítása — a lőszer gazdaságosabb és célszerű felhasználására. A tüzérség azonnal térjen át a közvetlen irányzással lött tüzelésre... közvetett irányzással zárt tüzelőállásból csak kivételes esetben engedélyezzék” a tüzelést.³¹ „A megszabott normák túllépését kategorikusan megtiltom”³²

A lőszer- és anyagellátásra kiadott utasítások a budapesti hadművelet $\frac{3}{4}$ időszakában érvényben maradtak. Többek között ez is jelentős szerepet játszott abban, hogy ez a hadművelet 108 napig tartott. A csapatok átlag napi támadási üteme nem haladta meg az 1,5–2 km-t. Ez az ütem a háború tapasztalatai alapján elég alacsonynak mondható.

A valóságban a lőszerellátás az azt jelentette, hogy a harcok megvívása során az ellenség ellenállásának megtöréséhez szükséges tűzcsapások — mivel azokat kevés löveggel és rövid ideig mérték — gyengéknek bizonyultak. A 46. hadsereg 23. lövészhadtestének tüzérsége például november 17-én lőszerhiány miatt a bevonható tüzérség 50%-ával csak 5 perces tűzcsapást hajthattott végre.³³ Az ellenség ennek következtében megőrizte ellenállóképességét, így az ezt követő rohamsorozatok elhúzódo jelleget öntöttek. A támadás ütemének lecsökkenése arányában végül is gyakoribb lett a harci technika megsérülése,

26 Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban — HK) 1969. 4. sz. 618. o.

27 M. V. Zaharov: i. m. 216. o.

28 Nyomatékosan szeretném hangsúlyozni: nem felel meg a valóságnak az az állítás, hogy a szovjet vasútépítő csapatok Magyarország felé Románián keresztül széles nyomtávú vasútvonalat fektettek le. A széles nyomtávú vasútvonalat Moldvától csupán Mărășeștiig, illetve Brassóig építették. Innen az eredeti nyomtávú vasútvonal került helyreállításra és a szállítás is természetesen ezeken a vonalakon történt.

29 AMO SzSzSzR f. 240. op. 2779. gy. 1196. li. 35–36.

30 R. Ja. Malinovszkij: Budapest—Véna—Prága. Moszkva, Izdat. „Nauka”, 1965. 81–85. o.

31 AMO SzSzSzR f. 240. op. 2779. gy. 1196. li. 132.

32 Uo. 2769. gy. 215. li. 92.

33 HK 1965. 4. sz. 711. o.

növekedtek a személyi veszteségek, s az ellenség ellenállásának újbóli megtö-
rése ismét jelentős lőszer mennyiséget követelt volna. Ez ad magyarázatot töb-
bek között arra is, hogy a 46. hadsereg december 5. és január 15. között miért
veszített 37 ezer főt.

Mindez nem volt más, mint a *fegyveres küzdelem egyik igen lényeges törvényszerűségének, a hatótávolságnak, valamint a terep mozgást gátló tulaj-
donágainak gyakorlatban való megnyilvánulása*. A hitleristák ugyanis, annak
ellenére, hogy az ellátás terén jelentős hiányaik voltak, egyre közeledtek saját
ellátó bázisaikhoz és minimális anyagaik elszállítására kész és jól ismert utak
álltak rendelkezésükre, minthogy a szovjet légiő azokat nem rombolta kellő
mértékben. A szovjet csapatok — éppen ellenkezőleg — egyre távolodtak ellátó
bázisaiktól, ugyanakkor a hitleristák által az erdős-hegyes hadszíntéren meg-
rongált közutak és vasutak helyreállítására kényszerültek, ami huzamos időt
követelt.

Mindezek ellenére a front vasútépítő csapatainak hősies erőfeszítései azt
eredményezték, hogy 1944 októberében a hátszázgból érkező szállítmányok
a Brassóban létesített frontelosztó állomásra kerülhettek. S innen a terhek
az eredeti nyomtávú vasútvonalakon, még ha lassú ütemben is, Nagyváradon
és Szegeden keresztül eljutottak a csapatokhoz.

Magyarország északkeleti részének felszabadulásával párhuzamosan az ere-
deti nyomtávon helyreállt a forgalom a Munkács—Debrecen—Budapest vasút-
vonalon is, mely lehetőséget biztosított januárban a front elosztó állomásának
Debrecenbe való áthelyezésére, de arra is, hogy „... Budapestre az ellenség
csoportosításának szétzúzását követő negyedik napon (1945. február 17.) befut-
hattak a fegyvert, lőszert és élelmiszert szállító katonai szerelvények.”³⁴ A szov-
jet határtól Budapestig eredeti nyomtávon helyreállított vasútvonal gyökeres
változást idézett elő a hazánk felszabadításáért küzdő szovjet csapatok ellátá-
sában, egészségügyi biztosításában.

Ezzel összefüggésben szólni kell azon magyar alakulatokról is, amelyek az
1944. december 22-én Debrecenben megválasztott Ideiglenes Magyar Nemzeti
Kormány felhívására fegyvereiket a fasiszták ellen fordították. A budapesti
hadművelet idején ezekből alakult meg többek között a Budai Önkéntes Ez-
red, ezekből álltak fel a vasútépítő alakulatok: az I. vasútépítő hadosztály, a
3. vasútépítő dandár, majd az I. honvéd „Rózsa Sándor” műszaki és távbeszélő
építő (vasútépítő) zászlóalj. Ezek a vasútépítő alakulatok a 2. és a 4. Ukrán
Front vasútépítő szervei irányításával már 1945. január 14-től a Rahó—Huszt—
Nagyszőlős—Máramarossziget; Losonc—Lónyabánya—Krivány—Zólyom; Buda-
pest—Érsekújvár—Pozsony—Brno vasúti vonalak újjáépítésével segítették a
fasiszták ellen harcoló szovjet csapatok ellátását.³⁵

A magyar nép részéről a felszabadító csapatok számára nyújtott segít-
ség azonban nemcsak ebben nyilvánult meg. Mezőtúron például 1945 február
elején szovjet mozgó vasúti osztag kezdte meg a szolgálatot, állományaiba ek-
kor egy állomásfőnök, három szolgálattevő, 6 váltókezelő és távirász tartozott.
Két nap múlva már csak egy állomásfőnök és két szolgálattevő maradt, a többi
feladatot magyar vasutasok látták el. Egy hét után az egész osztag távozott,
a szolgálatot teljes egészében magyar vasutasok adták. Ezt követően csak a bé-
késccsabai, szajoli és szolnoki szovjet diszpécserok maradtak ezen a vasútvona-
lon. Később a forgalom irányítását is a magyar vasutasok vették át és csak Bé-

³⁴ A Nagy Honvédő Háború története 1941—1945. IV. k. Budapest, 1967. 325. o.

³⁵ Gellért Tibor: A magyar vasútépítő katonák a faszizmus ellen. Budapest, 1976. 11., 23., 25.,
27—28. o.

kécsabán maradt szovjet vasúti kocsiszolgálat, valamint Szolnokon diszpécserpont.³⁶

A szovjet szállító szervek a vasútvonalak helyreállítása ellenére sem mondtak le a *vízen történő anyagszállításról*, noha az eléggé lassúnak bizonyult. Erre a célra igénybe vették a romániai és a magyarországi hadműveletek idején a Dunán talált úszóeszközöket is. Ezek a hajók, a szovjet szállító hajókkal együtt — a „Dunai Szállítási Főnökség” irányításával —, a központi hadtáptól Odeszszába érkezett készletekből csupán 1944 októberében és novemberében 200 000 tonnát juttattak el a harcoló csapatokhoz. Ebből 162 000 tonnát a 3. Ukrán Frontnak, 38 000 tonnát a Jugoszláv Népi Felszabadító Hadseregnek adták át. Ugyancsak ebben az időben érkeztek meg a hátországból azok a szállító hajók is, amelyek a Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg fegyverzetét hozták (350 repülőgép, 4 ezer löveg és aknavető, 65 harckocsi, 500 könnyű és nehézgéppuska, 53 ezer puska és karabély, 67 ezer géppisztoly és más fontos anyag).³⁷ A későbbi hajószállítmányokból a 2. Ukrán Front 1944. november—december hónapokban 41 000 tonna élelmiszert kapott.

A szállító hajók által nyújtott segítség azonban ezzel nem merült ki. Mint ismeretes, a fasiszták a Duna valamennyi hidját felrobbantották. Az élőerő, a technika és a hadtápszállítmányok átjuttatása ezen a hatalmas természetes akadályon nagy nehézségeket okozott, főleg a téli hónapokban és a jégzajlás idején. Ekkor az átszállítás biztosítására az összes szállítási ág maximális kihasználására volt szükség.

A vasúti- és közútépítő alakulatok, a Dunai Folyami Flottilla és a szállító hajók személyzete a közúti szállítás biztosítására Mohácsnál, Bajánál, Gerjenél, Dunaföldvárnál, Ráckevenél, Ercsinél és Budapestnél átkelő helyeket létesítettek. Ezeken kelt át a csapatok zöme a Dunántúlra és követték őket a hadtápszállítmányai.

A jégzajlás idején, amikor ezek az átkelőhelyek megbénultak, a szállító hajók és a flottilla hajói juttatták a túlsó partra a csapatok számára életet jelentő terheket. A budapesti hadművelet alatt például ezek a hajók az élőerőn és harci technikán kívül 45 000 tonna lőszer és 21 262 tonna anyagot tettek át a túloldalra, onnan pedig 18 731 sebesültet hoztak a Duna keleti partjára.³⁸

A Duna befagyása után az üzem- és hajtóanyag átjuttatásának meggyorsítására a jégre csövezeteket fektettek. Ezen 1945. január 20-tól február 1-ig 900 tonna üzemanyagot szállítottak a túlsó partra.³⁹ Amikor pedig a jégolvadás miatt a csövezeteket fel kellett szedni, akkor Bajánál a felrobbantott híd pilléreire építették a másik csövezeteket, s ezek kapacitása teljes egészében biztosítani tudta a hídfőben ténykedő csapatok igényeit.⁴⁰ Ugyancsak ebben az időben létesült a bajai híd maradványaira erősített drótkötélpálya is, amely napi 12—13 óras műszak alatt 300—350 tonna anyagot juttatott a hídfőbe.⁴¹

A budapesti hadművelet során, de leginkább a jégzajlás idején, az utánzállításra igénybe vettek szállító repülőgépeket is. Az IL—2 repülőgépek a Duna—Tisza közén levő raktárakból — napi 30 fordulóval — gépenként 9 tonnát szállítottak át. A 9 db repülőgéppel (napi 81 tonna szállítótérel) valóságos légihíd jött létre. Februárban ezek a gépek kb. 1000 tonna anyagot szállítottak a csapatoknak.⁴²

³⁶ Czako András: A délnyugati irányban ténykedő szovjet csapatok anyagi-technikai és egészségügyi biztosítása. Budapest, 1975. 26. o.

³⁷ Isztoria Tila ... i. m. 157. o., Sz. K. Kurkotkin: i. m. 152—153. o.

³⁸ I. I. Laktionov: Dunajszkaja Flottilla v Velikoj Otyecsesztvennoj Vojne. Voenizdat, Moszkva, 1962. 167., 206., 212. o.

³⁹ Isztoria Tila ... i. m. 158. o.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ J. Markin: A Duna partján. Moszkva, 1954. 241., 217. o., Isztoria Tila ... i. m. 157—158. o.

⁴² J. Markin: i. m. 241. o.

A budapesti hadművelet folyamán tehát a hadtápszervek az anyag utánszállítására felhasználtak minden anyagszállításra alkalmas eszközt. Ennek az utánszállításnak volt köszönhető, hogy míg a front csapatai a hadművelet kezdetén lőszer- és üzemanyag gondokkal küszködtek és továbbra is helyben kellett felvásárolniuk vágóállatokat, a szemes és szálastakarmányt, a befejező stádiumban a seregtesteknél már jelentős tartalékok képződhettek. Példaként a 2. Ukrán Front 7. gárdahadserege említhető, amely 1944. december 5. és 1945. január 12. között 724 vagon lőszerrel kapott (napi 18 vagon) és csak 695-öt fogyasztott el. A fennmaradt fontosabb lőszerfajtákból 1,0—1,6 javadalmazás a csapatoknál, 0,3—0,7 javadalmazás a hadseregraktárban volt. A 3. Ukrán Front 46. hadserege a budapesti hadművelet végén (február 13-án) a fontosabb lőszerfajtákból, 1,9—2,4, élelemből 20—40 javadalmazással rendelkezett.⁴³

A szovjet hadtápszervek hősies erőfeszítéseiről tanúskodik pusztán az a tény is, hogy a köztudott nehézségek ellenére a 2. és 3. Ukrán Front 1944. október 29—1945. február 13. között 120 000 tonna lőszerrel használhatott fel, ami 7500 tehervagont jelentett.⁴⁴

Az utánszállítás helyzetének megjavulása lehetőséget biztosított a helyi élelmiszerfelvásárlás jelentős csökkentésére, az addigi normák felemelésére, illetve a hadművelet kezdetén foganatosított lőszerkorlátozások január 22-től történő hatálytalanítására. Ettől kezdve a lőszer- és üzemanyagjavadalmazást az 1,2—1,8-ról 1,9—2,4-re növelték. Ugyanebben az időben a hadseregek élelemből már 20—40 javadalmazással rendelkeztek.

A budapesti hadműveletben sajátos módon valósult meg *a csapatok technikai biztosítása*, a megsérült és motorikusan is javításra szoruló technika üzembeli helyezésének módja.

Az a körülmény, hogy a budapesti hadművelet kezdetére a gyorsan mozgó kötelékek harckocsiállománya minimálisra csökkent (825-ből 281 maradt) és a megmaradtak technikai állapota sem felelt meg a követelményeknek, a 2—2,5 ezer km harci út megtétele miatt a javító szervek a *javításnak azt a célszerű változatát választották amelyet hadműveleti szünet esetén alkalmaztak*. Nevezetesen azt, hogy a harckocsihadsereg, a gépesített és harckocsihadtestek harci technikáját teljes kötelékben javították. Az eltérés csupán az volt, hogy a magasabbegységeket nem egyidejűleg vonták ki a harcból — mint hadműveleti szünet esetén —, hanem a javítási kapacitás figyelembevételével készített ütemtervnek megfelelően.

A hadművelet ideje alatt a harckocsihadsereg egyszer, a harckocsi- és gépesített hadtestek — az intenzív harci igénybevétel miatt — általában kétszer járták meg a front Temesvároton működő központi javítóbázisát. A gyorsan mozgó seregtesteket vonaton szállították a javítóbázisra és onnan ismét vasúton szállították rendeltetési helyükre. A 6. gárda-harckocsihadsereg például a javítóbázist október 30—november 30. között, a 18. harckocsihadtest pedig október 28—november 12-e között járta meg.⁴⁵ A kiadott utasítások szerint a harckocsi- és gépesített hadtesteket útbaindításkor a hadtápszervek kötelesek voltak ellátni 0,5—1 javadalmazás lőszerrel, 1—2 javadalmazás üzem- és kenőanyaggal, 5—10 napi élelemmel, hogy a berakás, a szállítás és a kirakás közben szükség esetén alkalmasak legyenek harc feladat megoldására.

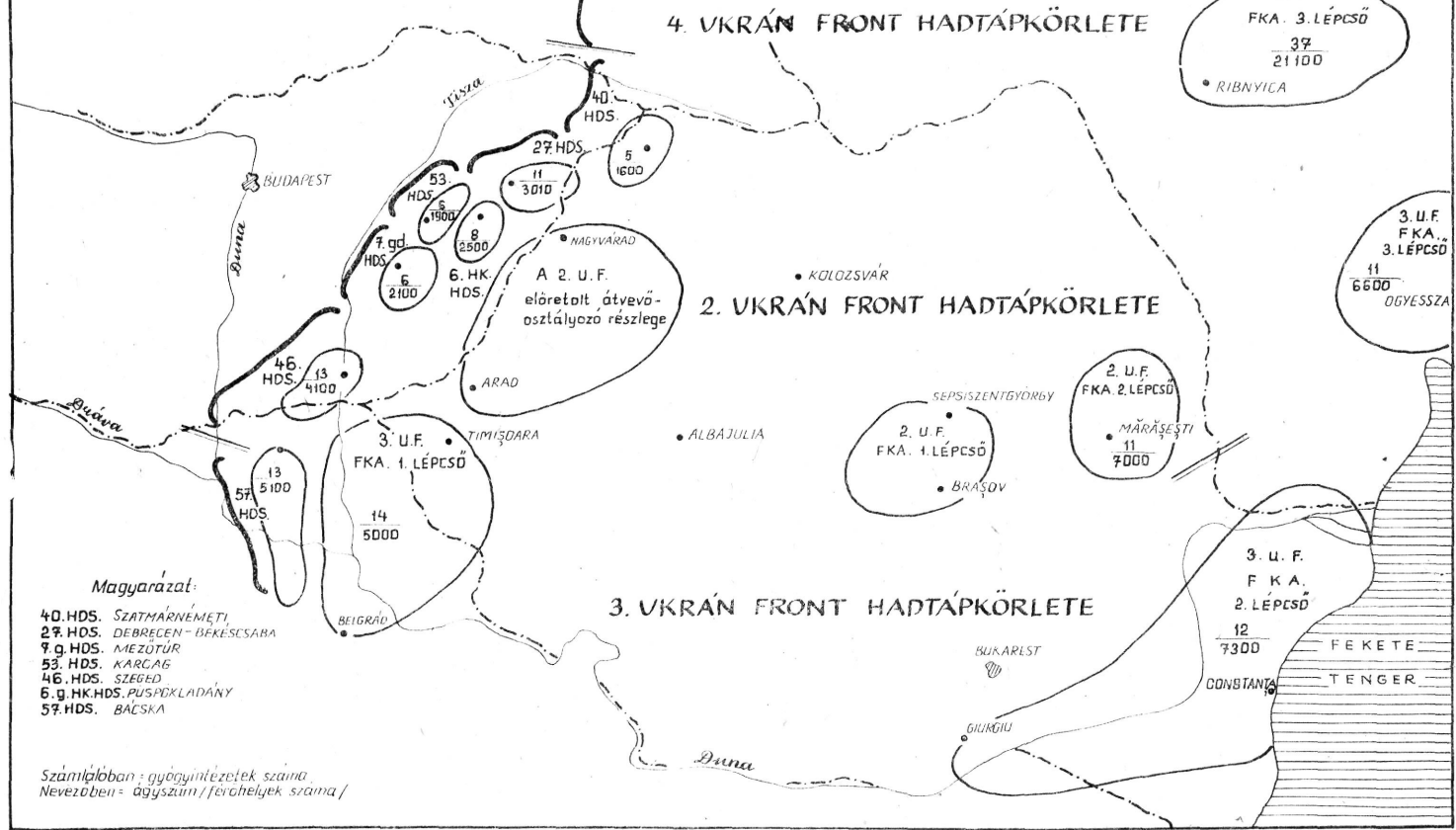
A budapesti hadműveletben a nagy kötelékek említett módon történő kivonása, valamint a támadás lassú üteme sajátosan befolyásolta a javító szer-

⁴³ Isztoria Tila . . . i. m. 159. o.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ AMO SzSzSzR f. 240, op. 2769, gy. 180. li. 255, 272, 271.; f. 240. op. 2779. gy. 1915. li. 67.

HADSEREG ÉS FRONT KÖRHÁZALAPOK A BUDAPESTI HADMŰVELET KEZDETÉN

vek tevékenységét, településük rendjét. Tekintettel arra, hogy a javítások nagy volumenűek voltak, szükségessé vált a *javítóbázis állományának és valamennyi eszközének összevonása*. Ezért a budapesti hadművelet idején a javító szervezetek centralizált működése érvényesült. Ebben szerepet játszott a hadművelet rendkívül alacsony üteme, amely nem követelte a bázis 6—10 naponkénti előretelepülését. Így a front központi javító bázisa Temesvárott mint hatalmas üzem működhetett.

Az itt alkalmazott javítási eljárás előnyösnek bizonyult, nevezetesen azért, hogy mindent egy helyen tudtak javítani, minthogy rendelkezésre álltak a szükséges gépek és alkatrészek. A javítások üteme is felgyorsult mivel a javításra beérkezett kötelékekkel együtt érkezett annak mozgó javító bázisa is. Ez gyorsította a munka ütemét és végső soron rövidítette az arcvonaltól távol töltött időt.

Ez idő alatt a megsérült gépkocsik vontatók és egyéb harcjárművek mozgó javítóbázisai, a szokásosnak megfelelően, decentralizáltan végezték munkájukat. Ezáltal nagy segítséget nyújtottak a szállító alegységeknek, hogy a csapatoknál jelentkező felszerhiányon enyhítsenek.

A fővárosunk lőszabadításáért vívott hadművelet lassú üteme kihatott a front *egészségügyi intézeteinek* tevékenységére is. Már a debreceni hadművelet végén a Debrecen—Nyíregyháza—Szolnok térségében lezajlott heves ütközetek eredményeként zsúfoltság keletkezett a hadseregkórházakban. „1944. október 28-án 20.00-kor például a 7. gárdahadsereg és a 46. hadsereg gyógyintézeteinek átlagos megterhelése a szervezetszerű ágyszámot 100%-kal meghaladta.”⁴⁶ Ezért a budapesti hadművelet első szakaszában megsebesültek kórházi kezelése már csak az újonnan létesített kórházakban volt lehetséges, egyszerűen azért, mert a 125—350%-ra megtelt kórházak kiürítése és a betegeknek az 1300—1600 km-re levő frontkórházakba való szállítása lassú volt.⁴⁷ Ekkor sürgősen intézkedtek az előremozgó kórházak menetütemének meggyorsítására.

A hadsereg-kórházalapok (a 40. hadsereg kivételével) a csapatoktól 25—40 km távolságra helyezkedtek el. A front előretolt átvevő-osztályozó részlege Nagyvárad—Gyula—Arad, a front-kórházalap első lépcsője Marosvásárhely—Kolozsvár—Nagyszeben, második lépcsője Mărășești—Focșani—Fundeni, harmadik lépcsője pedig Belci—Botoșani—Jegorovka körzetében (Moldvában) működött. (Az igények kielégítésére sürgősen létesített hadsereg- és front-kórházalapok települési körletét l. a 2. sz. *vázlaton*.)

A kiürítési útvonal ily mérvű megnyúlásából származó nehézségek enyhítésére a front-kórházalap 2. és 3. lépcsőjéből 29 kórházat tettek szabaddá, vontak előre a csapatok mögé. Az erre irányuló erőfeszítések sikeres véghezviteléhez hozzájárult a budapesti hadművelet elhúzódása is, amely kellő időt biztosított az egészségügyi intézetek előretelepítésére. Ennek következtében a budapesti hadművelet végére a *front-kórházalap első lépcsője* közvetlenül a harcoló csapatok közelében, második lépcsője 180—220 km távolságra, míg a harmadik a csapatoktól 500—600 km-re települt.⁴⁸ Ezzel párhuzamosan több hadsereg élvonalbeli kórházát átadták az első lépcső hadtesteinek és ezek a hadtápkörletben olyan helyen települtek, ahol biztosítva volt a sebesültek gyors szakorvosi kezelésben részesítése.

Ettől kezdve valamennyi hadtest- és hadsereg-típusú kórház és a front-kórházalap első lépcsője minden nehézség nélkül fogadni tudta és orvosi kezelésben részesítette a hadosztály- és ezred-segélyhelyekről érkező sebesülteket.

46 VMZS 1965. 2. sz. 12. o.

47 Uo. 13. o.

48 Uo. 13—14. o.

Közvetlenül a fővárosban vívott harcok idején nagy nehézségekbe ütközött a sebesültek felkutatása és összegyűjtése. A rohamcsoportok állományában működő egészségügyi feladataik megoldásakor elég gyakran fegyveres harcot vívtak, a sebesülteket első segélyben részesítették, majd a sebesültgyűjtő pontokra szállították. Nagy problémát jelentett számukra a harcok során összedőlt épületek romjai között a megsérültek felkutatása. Ilyen esetekben eredményesen alkalmazták az egészségügyi kutyákat.

A főváros felszabadulásának elhúzódása a járványos betegségek elterjedéséhez vezetett. Ezért a front egészségügyi szolgálata komoly figyelmet fordított a higiéniai-járványügyi rendszabályokra, a fertőző betegségek elterjedésének megakadályozására. Az e célra kijelölt egészségügyi lépcsők szoros kapcsolatot alakítottak ki a helyi kórházakkal és orvosokkal. Ezek segítségével minden 10—15. házban kijelöltek egy egészségügyi megbízottat, aki végigjárta a körzetébe tartozó házakat. A fertőzött betegek kórházi gyógyítására a János kórházat jelölték ki.⁴⁹ Ezek az erőfeszítések hatásosnak bizonyultak és teljes egészében megfelelték a kialakult helyzetnek.

Következésként megállapítható, hogy a *front hadtápjának munkája a budapesti hadművelet végére normalizálódott. A közvetlenül a csapatok közé felzárkózott hadtápkörletek képesnek bizonyultak a csapatok anyagi és egészségügyi igényeinek kielégítésére.* Ebben rendkívül nagy szerepet játszottak a helyreállított vasútvonalak, amelyek lehetőséget biztosítottak a központi bázisról érkező terheknek a csapatokhoz való közelítésére és a sebesültek gyógyintézetekbe való szállítására.

A vasutak és közutak helyreállítása, azon túlmenően, hogy segítette a gazdasági élet megindulásában, könnyítette a szállító gépkocsiszárlóaljak helyzetén is. Ettől kezdve ugyanis fő erőfeszítéseiket már nem a nehéz terhek több száz kilométerről történő előreszállítására kellett fordítaniok, hanem a vasúti szerelvényekről a csapatokhoz közel kirakott anyagoknak a harcászati-hadműveleti magasabbegységekhez való eljuttatására.

A balatoni védelmi és a bécsi támadó hadművelet

1945. március 5—április 4.

A 2. és 3. Ukrán Front csapatai a Budapesten körülzárt fasiszta erők felszámolása, illetve a kimentésükre kívülről indított német kísérletek megghiúsítása után a főparancsnokságtól új feladatot kaptak: fel kellett készülniük a bécsi támadó hadművelet végrehajtására. A támadás indításának időpontjául 1945. március 15-ét jelölték meg. „Na végre egy kis pihenő” — hangoztatták szinte egyhangúan a két front harcosai. Ezen nem is lehet csodálkozni, mert 1944. augusztus 20. óta ilyenben nem volt részük. Tolbuhin harcosai azonban hamarosan rájöttek, hogy tévedtek. Tudomásukra jutott, hogy a hitleri hadvezetés, a Dunántúlra átjutott 3. Ukrán Front megsemmisítésére, hatalmas páncélos csoportosítással, ellentámadást készít elő.⁵⁰

Az új helyzet az előbbi elgondolások azonnali módosítását követelte. A főparancsnokság erre vonatkozóan úgy intézkedett, hogy a két ukrán front to-

⁴⁹ Uo. 16. o.

⁵⁰ Ennek magvát az Ardennekből kivont és út közben feltöltött 6. SS páncélos hadsereg képezte. Állományába 303 db Párduc, Tigris és Királytigris (189 db közepes és 144 db nehéz) harckocsi és 132 db Ferdinánd rohamlöveg tartozott. A harckocsik egy részében olyan műszerek voltak, melyek éjszaka 400 méter távolságon is jó látást biztosítottak. H. Guderian: Panzer marsch. Schild Verlag Gmb H., 1932. II. kiadás, 24. o.

vábra is készüljön a bécsi támadó hadműveletre. A 3. Ukrán Front közben aktív védelemmel őrköl fel, végeztesse el az ellenség támadó csoportosítását oly módon, hogy őrizze meg támadó képességét. A fasiszták ellentámadásának kifulladására után mindkét front azonnal — az eredeti tervnek megfelelően — hajtsa végre a bécsi támadást.

Ez a direktíva a 3. Ukrán Front *hadtápjára sürgősen végrehajtandó, kettős feladatot rótt*: a védelmi hadművelet anyagi-technikai stb. igényei maximális kielégítésén túl a támadás végrehajtásához szükséges készletek felhalmozását, illetve ezek érdekében a hadtápipintézetek új csoportosításának kialakítását.

A kialakult helyzet arra készítette a 3. Ukrán Front katonatanácsát, hogy külön foglalkozzon az anyagi-technikai és egészségügyi biztosítás kérdéseivel. Állást foglaltak abban, hogy a kettős feladat megoldására a hadtápszervek és intézetek új csoportosításának kialakítására van szükség. Eltérően az előző hadműveletektől, *itt a hadtápnak egyelőre nem kellett attól tartania, hogy lemarad a csapatoktól, hanem inkább attól, hogy jelentős ellenséges betörés esetén a raktárak veszélybe kerülnek*. A tanácskozási résztvevőit az aggasztotta, hogy a front főcsoportosítása a Dunántúlon ténykedett, ellátó bázisaik pedig a Dunától keletre voltak. A folyó vízszintje a február végén beköszöntött hóolvadás következtében gyakran ingadozott, ennek következtében az úszó elemekből készült átkelőhelyek gyakran használhatatlanná váltak. Az ellenséges légierőnek az átkelőhelyek ellen végrehajtott akciói is eléggé gyakoriak voltak. A mindezek figyelembe vételével kiadott utasítások rögzítették a hadtápszervek működésének rendjét a balatoni védelmi és nagy általánosságban a bécsi támadó hadművelet idejére.

A hadtápszolgálat minden erejét megfeszítette, hogy a front csapatai számára *biztosítani tudja a lőszer, az üzemanyagot, az élelmszert, a ruházatot és egyéb más „apróságok”* tömegtelen mennyiségét, amelyek nélkül elképzelhetetlen volt a front élete. Az addig működő dunai *átkelőhelyeket* öt ideiglenessel egészítették ki: egy 60 tonnás, három 16 tonnás úszóhíddal és egy — két kompból álló — 10 tonnás átkelőhellyel, amelyet motoros bárkák vontattak. A lőszer, az üzem- és kenőanyag átszállításánál továbbra sem mondtak le a *drótkötélpályára és a csővezeték alkalmazásáról*.⁵¹ Baja körzetében a vasútépítő csapatok — nehézpontonok felhasználásával — vasúti szerelvények közlekedésére egypályás ideiglenes vasúti hidat létesítettek. Ezek az átkelőhelyek a front életének ütőerei voltak és lüktetésük egy pillanatra sem állt meg.⁵²

A frontparancsnokság mindemellett megtervezte a *légi úton történő szállítást*, valamint azokat a lehetséges manővereket is, amelyek útján az ellenség támadásának kevésbé kitett arcvonalszakaszon védelemben levő csapatoktól az ott feleslegesnek bizonyuló lőszer és üzemanyagot átszállíthatják a leginkább veszélyeztetett irányokba. További szigorú intézkedéseket léptettek életbe az anyagi tartalékok és hadtápipintézmények tagolt és álcázott elhelyezésére, az utáni- és hátraszállítások éjszaka történő végrehajtására, erőket és eszközöket jelöltek ki az átkelőhelyek megbízható légvédelmének biztosítására.⁵³

Összességében a front *hadtápjának felépítése* megfelelt a hadműveleti követelményeknek. Előremozgásukhoz és településükhöz kedvező feltételül szolgált a budapesti hadművelet elhúzódozó jellege, valamint a február 17-től március 5-ig tartó felkészülési időszak. Ugyanakkor a kellő mennyiségű készletek felhalmozására lehetőséget biztosítottak a már eredeti nyomtávon helyreállított vasútvonalak.

51 Operacii Szovjetszkijh Vooruzsonnih Szil... i. m. IV. k. 234. o.

52 M. V. Zaharov: i. m. 286. o.

53 Operacii Szovjetszkijh Vooruzsonnih Szil... i. m. IV. k. 258. o.

A front üzemanyag- és tüzérségi lőszerraktárai a Duna—Tisza közén települtek. A Balatontól délre védő 57. hadsereg sávjában már előretolt anyagi-alap-részelegyek is voltak a Duna nyugati partján. Ugyancsak a Dunántúlon helyezkedtek el a hadseregraktárak.⁵⁴ Ennek az volt az oka, hogy az 57. hadsereg hadtápjának kellett gondoskodnia az 1. bolgár hadsereg ellátásáról is.

A hadtápszervek megfeszített munkájának eredményeként az ellenség támadásának kezdetéig alapjában véve sikerült a szükséges élelem-, lőszer- és üzemanyagkészleteket felhalmozni.⁵⁵ A lőszerkészletek mennyiségét javadalmazásban kifejezve a következő táblázat mutatja.

Hadsereg	Aknavető		Löveg							
	82 mm	120 mm	45 mm	57 mm	76 mm e. á.	76 mm ho. á.	122 mm tar.	122 mm táb. á.	152 mm tar.	203 mm tar.
4. gd.	1,05	0,86	1,37	0,9	1,3	1,1	0,65	—	0,8	2,0
26.	1,7	1,1	1,3	1,25	1,07	1,16	0,94	0,8	0,72	0,5
57.	1,32	1,4	1,5	—	1,4	1,45	1,12	—	1,35	—
27.	1,24	1,1	0,8	—	0,85	0,8	0,6	0,75	0,75	—
Front közvetlenek	1,3	1,56	1,02	0,9	0,9	0,8	0,9	—	—	1,7

A táblázat adataiból kitűnik, hogy bizonyos lőszerfajtákból hiányok is voltak. Ez vonatkozik a 122 mm-es ágyúkra, a 203 mm-es tarackokra és az 57 mm-es páncéltörő lövegekre. Ennek az volt az oka, hogy az ilyen űrméretű lövedékekből a német felmentési kísérletek elhárítása idején nagy volt a lőszerfogyasztás és feltöltésük ekkor volt folyamatban.

A front- és hadseregraktárakban felhalmozott készleteknek a csapat szállító eszközökhöz történő eljuttatása a front és a hadseregek szállító állományaára hárult. A hadművelet előkészítése és annak végrehajtása során a front és a hadseregek erre a célra 2316 tehérgépkocsival és 336 tartálygépkocsival rendelkeztek, amelyek egy alkalommal 5785 tonna súlyú teher szállítására voltak alkalmasak.⁵⁶

A február végi árhullám időszakában, amikor a Duna szélessége elérte a 800 métert, mélysége a 18 métert, az előbbi eszközök kiegészítésére szállító repülőgépeket is alkalmaztak. Ebben az időben ezek a gépek a Duna—Tisza közén levő raktárakból 924 tonna terhet szállítottak a Dunántúlon ténykedő csapatokhoz, ebből 794 tonna lőszer volt.⁵⁷

A front és a hadseregek szállító állományának működését segítették az egysegek és magasabbegységek szállítógépkocsijai, fogatolt járművei, amelyek —

⁵⁴ Magyarország felszabadítása. Budapest, 1957. 297. o.

⁵⁵ Operacii Szovjetszih Vooruzsonnih Szil ... i. m. IV. k. 235. o.

⁵⁶ Magyarország felszabadítása: i. m. 298. o.

⁵⁷ Uo.

azon túl, hogy a terheket a rendeltetési helyre vitték — onnan a sebesülteket, a sérült technikát is hátraszállították.

A front haditanácsa megkülönböztetett figyelmet fordított az utak rendbehozatalára is. Ezért a front és a hadseregek közútépítő csapatai nemcsak a dunai átkelőhelyek, hanem a katonai gépkocsiutak építésében és fenntartásában is nagy munkát végeztek. Minden hadseregnek egy-két gépkocsiútja volt. A front alárendeltségébe három katonai gépkocsiút tartozott. S hogy ezek kiváló állapotban legyenek — főleg a tavaszi hóolvadás idején —, felállításra került a 11., a 22. és a 24. front-közlekedési főnökség,⁵⁸ amelyek rendelkeztek szükséges erővel és eszközökkel.

A 3. Ukrán Front hadtápszerveinek e kettős feladat megoldására kialakított csoportosítása, az előkészületek alatt felhalmozott tartalékok, továbbá az anyag mozgatására biztosított erők és eszközök, és végül a rendbehozott és karbantartott utak mind lényeges szerepet játszottak abban, hogy a csapatoknál a védelmi hadművelet egész ideje alatt nem fordult elő lőszerben és egyéb anyagiakban hiány.

A hadtápszervek nemcsak a védelem sikeréhez járultak hozzá, hanem a német ellentámadás kifulladásának időpontjára (március 15-re) megteremtették a bécsi támadás megindításának anyagi alapját is. A balatoni védelmi hadművelet heves ütközetei rendkívül nagy mennyiségű lőszer, aknát, üzem- és kenőanyagot igényeltek, mégis, a bécsi támadás megindításakor a csapatok számára valamennyi lőszerfajtából 1—1,5, üzem- és kenőanyagból 1,8—4,5, élelmiszerből pedig 5—10 javadalmazást⁵⁹ biztosítottak. Igaz ugyan, hogy ez a mennyiség csupán a támadás néhány napi szükségletét fedezte, de a Duna—Tisza közti raktárakba újonnan érkezett készletek, a Dunán megszilárdult átkelőhelyek és a jól működő szállító apparátus kedvező feltételül szolgált az új igények kielégítésére.

A hadtáp itteni rendkívüli teljesítményének elismerése mellett szólni kell a front szállító alakulatai működésének korszerű változataról is, amikor az anyagot a frontraktárakból és ellátó állomásokról egyenesen a hadosztályok hadtápkörleteibe szállították. Ezzel jelentősen meggyorsították az anyag eljuttatásának ütemét, amely az adott körülmények között célszerűnek bizonyult.

A bécsi támadó hadművelet előkészítését illetően viszonylag kedvezőbb helyzetben volt a 2. Ukrán Front hadtápjja. Malinovszkij frontjából ugyanis csupán egy összefegyvernemi hadsereg és néhány repülő magasabbegység vett részt a balatoni védelmi hadműveletben, más részük Észak-Magyarország felszabadítása után már Csehszlovákia területén harcolt. Ezért itt nem volt szükség a hadtáp új csoportosításának kialakítására. A szükséges készletek feltöltésére is kedvezően alakultak a körülmények. A bécsi támadó hadművelet főcsapásának irányában támadásra készen álló csapatoknál március 15-én lőszerből 1,6—3, üzem- és kenőanyagból 12—15, élelemből 10—14 javadalmazás⁶⁰ volt. Ezen kívül csupán az üzem- és kenőanyag előreszállítására egy üzemanyagszállító ezred állt készenlétben. Ezért a bécsi támadó hadműveletben Malinovszkij hadtápszervei különösebb erőfeszítések nélkül kielégíthették a harcoló csapatok igényeit.

A balatoni védelmi, illetve a bécsi támadó hadművelet időszakára a két front gyógyintézeteinek munkakörülményei is jelentősen normalizálódtak. A harcselekmények elhúzódása itt kellő időt biztosított a kórházalapok előretelepítésére és a szükséges csoportosítások kialakítására. Előremutató tapasztalato-

58 Operacii Szovjetszkij Vooruzsonnih Szil... i. m. IV. k. 235. o.

59 R. Ja. Malinovszkij: i. m. 155—200. o.; M. V. Zaharov: i. m. 317. o.

60 АМО СЗСЗСР f. 244. С. 2970. gy. 99. li. 9.

kat eredményezett a vezető egészségügyi szakemberek ama törekvése, hogy *ne egyes önálló kórházakat vonjanak előre, hanem teljes kórház-kollektorokat*. E kollektorok minden profilú gyógyintézetet magukban foglaltak és lehetővé tettek valamennyi beérkező sebesült és beteg számára a megfelelő szakorvosi segélynyújtást.

A kórház-kollektorok létrehozása és a kórházak szakosítása közben törekedtek a kórházak korábban kialakított profiljának megtartására. Ugyanakkor nagy gondot fordítottak a front- és hadsereg-egészségügyi szolgálat erői közötti szoros együttműködés fenntartására. Például a 2. Ukrán Front egészségügyi szolgálatának erőivel Monoron és Hatvanban létrehozott hadsereg-kórházalakok fogadni tudták a hadosztály-segélyhelyekről érkező sebesülteket, ugyanakkor lehetőséget biztosítottak azoknak a front erőivel, vagy rögtönzött sebesültszállító vonatokon történő azonnali kiürítésére is. Az ilyen és az ehhez hasonló eljárások alkalmazásával a sebesültek és betegek hátraszállítása, szakorvosi kezelése minden igényt kielégített.

A front egészségügyi állományának azonban ennél jóval nagyobb gondot okozott a kora tavasszal beköszöntött hirtelen felmelegedés, amely súlyos járványügyi helyzetet teremtett. A fővárosban és környékén a téli hónapok idején megvívott huzamos véres harcok során számos harcos és polgári lakos az épületek romjai alatt vesztette életét. Ezek azonnali felkutatása és összegyűjtése meghaladta a lehetőségeket. Ezenkívül a heves harcok alatt több helyen megrongálódott a város víz- és szennywatorna rendszere, villanyhálózata. A németek ugyanis a pesti elektromos műveket is felrobbantották. A szennyvíz több helyen az utcára ömlött, nehéz volt a tisztálkodás, a szemét eltakarítása. Ezek hatására felütötte fejét a hastífusz, a dizentéria.

A válságos állapotokra utal a Budapesti Nemzeti Bizottság 1945. február 28-án közreadott nyilatkozata is, amely arról tájékoztat, hogy „Budapest népe végszükségbe került. Romok közt, víz és villanyvilágítás nélkül, ablaktalan házakban tengődnek. Tegnap a háború, ma az éhínség, holnap a járvány tizedeli sorainkat.”⁶¹ Nők és gyermekek halnak éhen, orvosi segítség nélkül.

A front egészségügyi szolgálata a kialakult járványveszély időbeni felméréseivel és hathatós ellenrendszabályok foganatosításával alkalmasnak bizonyult a veszély elterjedésének megakadályozására. Ugyanakkor a helyi egészségügyi szervekkel kialakított kapcsolatok és a közösen elért eredmények jelentősen gazdagították a hadviselés egészségügyi biztosításának kérdéseit, elmélyítették a szovjet és a magyar nép baráti kapcsolatait.

A 2. és 3. Ukrán Front hadtápszervei hazánk területén nemcsak a felszabadító hadműveletek anyagi és egészségügyi biztosítását végezték, hanem *tevékeny részt vállaltak a felszabadított területek életének megindításában, a közlekedési, ellátási és egészségügyi nehézségek felszámolásában*.

*

A 2. és 3. Ukrán Front hadtápszervei a Magyarország felszabadításáért vívott hadműveletek anyagi, technikai és egészségügyi biztosításának megvalósítása során egy sor figyelemreméltó tapasztalatra is szert tettek, s ezek még napjainkban sem veszítettek jelentőségükből. Az itt szerzett tapasztalatok mindenekelőtt arra figyelmeztetnek, hogy *a fegyveres küzdelem sikeres folytatásához nem elegendő az erős háttország megléte*. Szükség van ezenkívül jól szervezett szál-

61 Nemes Dezső: Magyarország felszabadítása. Budapest, 1955. 179. o.

lító és egészségügyi ellátó apparátusra, amely a csapatok támadási ütemének megfelelően, időben képes eljuttatni a harcolóknak a szükséges lőszer, üzemanyagot, élelmiszert és az igényeknek megfelelően orvosi-kórházi kezelésben tudja kijeszíteni a sebesülteket, betegeket, alkalmas a meghibásodott harci technika kijavítására.

A támadó hadműveletek anyagi biztosításának tervezésénél számításba kell venni, hogy a hátszágától való eltávolodás arányában növekednek a harcoló csapatok hadtápgondjai mind az után-, mind a hátraszállítás terén. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy a védő fél közeledése saját hátszágához (amint ez az adott esetben is történt), könnyíti hadtápszervei teendőit, javítja csapatai ellátásának lehetőségeit.

Figyelemre méltóak a hadművelleti szünet kiiktatásával előkészített és kibontakozott hadműveletek anyagi és egészségügyi biztosítása során szerzett tapasztalatok is. Ezek arra figyelmeztetnek, hogy a hadtápnak készen kell állnia a folyamatban levő hadművelet teljesítése után a soron következő anyagi és egészségügyi biztosítására is. Ennek érdekében növelni kell a szállító és egészségügyi alakulatok manőverező képességét és az előbbieket teherszállító lehetőségeit, továbbá az előreszállításhoz szükséges tartalékok mennyiségét.

A frontok csapataival megvívott hadműveletek tapasztalatai azt is igazolták, hogy a harctevékenységek menetét — így a hadtáp működését is — az ellenség ellentevékenysége mellett jelentősen befolyásolja, sőt egyes esetekben meghatározza a *hadszíntér domborzata, közlekedési hálózata*, különösen akkor, ha azokat az ellenfél rendszeresen rombolja. A Keleti- és a Déli-Kárpátokon keresztül és az Erdélyi Fennsíkon át vezető — meredek lejtőkkel és emelkedőkkel, viaduktokkal és alagutakkal, szűk áteresztő képességű hegyszorosokkal és hágókkal tarkított — kevés útvonalon a szállítás üteme jelentősen lelassult, az erősen rombolt szakaszokon gyakran lehetetlenné is vált. Ez érthető, hiszen a Kárpátokban a terhekkal megrakott szállító gépkocsik manőverező képessége elmaradt a harcoló csapatokétól, s így nem is tudhattak azokkal lépést tartani. Ilyen esetekben nagy szükség lett volna a front szállítmánya 80%-ának kielégítésére hivatott vasúti szállításnak más eszközökkel történő pótlására, legalábbis a vasútvonalak járhatóvá tételéig. A vasúti szállítás helyettesítésére igénybe vett vízi és tehergépkocsin való szállítás enyhített ugyan a csapatok anyagi gondjain, de azok igényeinek időben történő teljes kielégítésére több esetben képtelennek bizonyult.

Egyértelműek azok a tapasztalatok is, hogy amennyiben a támadó csapatok nem kapják meg időben a szükséges lőszer mennyiséget, az a továbbiakban nem csak a támadás ütemének csökkenéséhez vezet, hanem növeli az élfő-vesztéséget, a technika meghibásodását.

A csapatok anyagi és egészségügyi gondjainak enyhítésére való törekvés, szállító gépkocsik igénybevételeivel, egy sor figyelemreméltó eljáráshoz vezetett. A front hadtápjai ilyen esetekben például a lőszeret a frontraktárakból, vagy az átrakó pontokról, a hadseregraktárak megkerülésével, egyenesen a harcoló csapatokhoz szállította. Hasonló esetekre követendő példát szolgáltatottak a front egészségügyi szervei is, amelyek a lemaradt vagy lassú ütemben előremozgó kórházak személyzetéből megerősítették az első lépcsőben levő hadosztály-segélyhelyeket. Ennek eredményeként a hadosztály-segélyhelyek el tudták végezni a szükséges műtétek 50%-át, s ezzel elérték, hogy a sérültek 72,3%-a visszatérhetett a harcoló csapatokhoz.

Semmivel sem kisebb értékűek a front egészségügyi szakemberei által a járványos betegségek elterjedésének megakadályozására, illetve ezek gócainak felszámolására tett erőfeszítések során szerzett tapasztalatok sem. Az állandó

járványvédelmi felderítés, egészségügyi zárlatok foganatosítása a járvány elhurcolásának megakadályozására, a fertőző betegek elkülönítése és gyógyítása, mind hatásos eljárásnak bizonyult.

Az itt születt tapasztalatok utalnak arra is, hogy az utakban szegény hadszíntéren, főleg annak erősen rombolt szakaszain, az utak gyors ütemű helyreállítása érdekében gondoskodni kell az út- és hidépítő alakulatok megerősítéséről. A front sávjában vezető vasútvonalak romboltsági foka elérte a 70%-ot, mőtárgyaiké a 80—90%-ot, nem is beszélve a Tisza és a Duna hídjairól, amelyekből nagyon kevés maradt épen. Ezek helyreállítása — mégpedig a támadó csapatok ütemének megfelelően — felülmúlta a frontheadtáp út- és hidépítő alakulatainak lehetőségeit.

Mindezen tapasztalatokból — a hadtáp továbbfejlesztésére is érvényes — alapvető következtetésre juthatunk: a csapatok manőverező képességének növekedésével párhuzamosan növelni kell a hadtáp manőverező és teherbíró képességét, ugyanakkor számolni kell az után- és hátraszállítási eszközök cserélhetőségével is.

Követésre méltó a front vezetése részéről alkalmazott ama gyakorlat is, mely szerint a más parancsnokságnak átalárendelt, vagy javítás végett kivont harcászati, hadműveleti magasabbegységet, illetve seregtestet 0,5—1 javadalmazás lőszerrel, 1—2 javadalmazás üzemanyaggal, 5—10 napi élelemmel indították rendeltetési helyükre. Ez alkalmassá tette az adott köteleket arra, hogy a harcból való kivonás, a szállítás és a kirakás során, ha szükséges, harcot is folytathasson.

Балаж Сабо

ОСОБЕННОСТИ ТЫЛОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОПЕРАЦИЙ, ПРОВОДИВШИХСЯ СОВЕТСКИМИ ВОЙСКАМИ ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ ВЕНГРИИ

С 23 сентября 1944 г. по 4 апреля 1945 г.

Резюме

Автор в своей статье на основе советских и немецких архивных документов и монографических разработок освещает вопросы оперативного искусства материально-технического и медицинского обеспечения операций, проводившихся за освобождение Венгрии. Критикует грабительские действия немецко-фашистских частей, их беспринципное отношение к союзнической Венгрии и ее частям.

В вводной части статьи автор знакомит с состоянием тылов противных сторон, положением материально-технического и медицинского обеспечения их частей, с объективными и субъективными условиями удовлетворения их потребностей в этой области; в том числе бездорожье лесисто-гористых Карпат, препятствующих наступательным действиям и то, с какими трудностями пришлось встретиться советским тыловым органам.

Затем автор в отдельных главах показывает стратегическо-оперативное положение, сложившееся ко времени дебреценской-, будапештской наступательных, балатонской оборонительной и венской наступательной операций, директивы советского главного командования к началу непрерывных и ведению последовательных боевых действий, заключенные в них задачи и в общих чертах то, какой стиль работы требовался от тыловых органов.

После показа создавшегося к началу операций стратегического положения и короткого изложения директив главного командования — в аналогичной последовательности — он показывает состояние тылов 2-го и 3-го Украинских фронтов, количество запасов, их расположение по отношению к наступающим частям, затем их методы работы, применяемые для успешного решения задач — вследствие отсутствия обычных оперативных перерывов в боевых действиях.

Автор обращает особое внимание на анализ и оценку тех усилий и применявшихся тыловых

ми органами методов работы, которые проводились для удовлетворения потребностей материально-технического и медицинского обеспечения текущей операции и обеспечение необходимых запасов для успешного ведения последующей новой операции, подтягивания с хода отставших тыловых эшелонов, создание новых тыловых группировок, ремонта в ходе операции поврежденной боевой техники и т.д. И в рамках этого для оперативного искусства очень поучительны его определения и сделанные выводы в связи с выводом из боя, ремонтом и пополнением танковых- и моторизованных корпусов, танковой армии.

В заключительной части своей работы он подводит итоги полезному опыту оперативного искусства, полученному в ходе решения тылового обеспечения боевых операций, проводившихся за освобождение нашей родины и, наконец, обращает внимание занимающихся современным оперативным искусством специалистов на те поучительные выводы, которые не потеряли свое значение и в наше время.

Balázs Szabó

DIE EIGENTÜMLICHKEITEN DES ETAPPENDIENSTES
DER SOWJETISCHEN TRUPPEN IN DEN KRIEGSOPERATIONEN
FÜR DIE BEFREIUNG UNGARNS,

23. sept. 1944—4. apr. 1945

Resümee

Die Studie beschäftigt sich auf Grunde der sowjetischen und deutschen Feldakten, bzw. monographischen Verarbeitungen mit den Fragen des Etappendienstes und Sanitärwesens der sowjetischen Truppen in der Kriegsoperationen für die Befreiung Ungarns.

Die Einführung macht den Zustand des Hinterlandes der sich gegenüberstehenden Kriegsparteien, die Lage ihrer material-technischen und Sanitärischen-Sicherstellung und die objektiv-subjektive Voraussetzungen ihres diesbezüglichen Bedarfes, darunter die die offensive Kampf-tätigkeit bremsende Eigentümlichkeiten der ausserordentlich wegsarmen Karpathen und schliesslich, ob diese Eigentümlichkeiten für den sowjetischen Etappendienst welche Schwierigkeiten mitbrachten, bekannt.

All diese folgend behandelt der Autor die bis auf die Zeit der Entfaltung der Debreziner, Budapestester Angriffs — der Plattensee-Verteidigungs und der Wiener Angriffsoperationen zustande gekommene strategisch — operative Lage, die vom sowjetischen Oberkommando angekommenen, für die pausenlose Anregung und fließende Durchführung der Operationen sich beziehenden Direktiven, die darin festgelegten Aufgaben und im Grunde genommen all das, dass diese auf Anwendung irgendwelches Arbeitsstils die Etappenorganisationen bewegten.

Nach dem Abrisse der strategischen Lagen, die sich auf den Beginn der einzelnen Operationen entfalteten, und der Bekanntmachung der Oberkommandosdirektiven, behandelt der Autor — in gleicher Anordnung — den Zustand der Etappe der 2. und 3. Ukrainischen Front, das Quantum der aufgehäuften Vorräte, deren Anfechtung im Verhältnis zu den kämpfenden Truppen, dann die Methoden, die die Etappenorganisationen — wegen des Ausbleibens der gewöhnlichen Operationspause — für die erfolgreiche Lösung ihrer Aufgaben ausführten.

Mit besonderer Aufmerksamkeit analysiert und auswertet der Autor die Kraftanstrengungen und Arbeitsmethoden der Etappenorganisationen, die sie für die Befriedigung des material-technischen und sanitärlichen Bedarfes der im Verlauf befindlichen Operation und der Sicherstellung der notwendigen Vorräte für die erfolgreichen Erkämpfung der neuen Operation, für den Anschluss der zurückgebliebenen Etappentreppen, für die Herausbildung der neuen Gruppierung der Etappe, für die schnellen Ausbesserung der beschädigten Kampftechnik, usw. anwendeten.

Zum Schluss summiert die Studie die lehrreiche Erfahrungen und lenkt die Aufmerksamkeit der Fachmänner zu, weil diese Erfahrungen aus ihrer Bedeutung bis heute gar nichts verloren haben.